

КАМ'ЯНЕЦЬ – ПОДІЛЬСЬКА МІСЬКА РАДА

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ ТА НАУКИ

НАУКОВО – МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР

ЛАБОРАТОРІЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Боршуляк Т. М.

**Економічне виховання дітей
старшого дошкільного віку:
моніторинг компетенцій**

2016 р.

Боршуляк Т. М.

Економічне виховання дітей дошкільного віку: моніторинг компетенцій. –
К-П. – 2016 р.

Посібник створено для забезпечення процесу економічної освіти в дошкільному навчальному закладі згідно вимог програми розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» та положень Базового компонента. Автором подано орієнтовне блочно-тематичне планування з економіки для дітей старшого дошкільного віку. Висвітлено питання моніторингу набутих компетенцій старших дошкільників. У посібнику вміщено зразки протоколів оцінювання рівня знань дітей з економічного виховання та поданий додатковий методичний супровід щодо проведення моніторингового дослідження.

Рекомендовано для педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів.

**Економічне виховання дітей старшого дошкільного віку:
моніторинг компетенцій**

План

Вступ.....	4
1. Основи економічного виховання та моніторингу дітей дошкільного віку.....	9
2. Орієнтовне перспективне планування та циклограма здійснення моніторингу з економіки для дітей старшого дошкільного віку.....	28
3. Моніторинг сформованості економічних компетенції дитини.....	37
Використана література.....	78

Вступ

Останніми роками все очевиднішою стає актуальність економічної освіти дітей та молоді. Нестабільна економічна ситуація, у якій ми живемо, потребує від нас обізнаності з основними економічними процесами, що відбуваються в країні. Позаяк через нестачу елементарних знань ми часто стаємо жертвами соціально, екологічно та економічно нестійких моделей споживання.

Економічне виховання – процес формування у людини сучасного економічного мислення, почуття бережливого хазяїна, працелюбності, старанності, діловитості, організованості і завзятості. Економічне виховання в сучасний період – необхідність для подальшої відбудови економіки держави. Для грамотного вирішення великих і малих економічних завдань треба серйозно займатись економічним вихованням підростаючого покоління. І, насамперед, здійснити перелом у відношенні до трудової діяльності, ресурсів держави, до господарювання, до державної, комунальної і приватної власності. Велику кількість цих питань доводиться вирішувати вперше.

Питання: «Чи потрібно і навіщо дошкільнику економічне виховання?» — набуває нині особливої актуальності і вимагає серйозної педагогічної корекції. Чим частіше діти дошкільного віку стикаються із соціальною дійсністю, побутом, тим більше виникає у них питань. Повсякденне життя, сім'я, спілкування з однолітками, нарешті, навчально-виховна робота в умовах дитячого садка формують той емпіричний досвід, який стає базою для подальшої роботи з економічного виховання. І ось тут-то педагог повинен стати для дитини авторитетною людиною, яка допоможе правильно осмислити нові явища, факти, поняття.

У зв'язку з реформуванням освіти й усвідомленням ученими значущості проблеми економічного виховання в теорії та практиці педагогіки на сучасному етапі активізувався науковий пошук ефективних навчальних технологій. Здебільшого, наукові дослідження присвячено таким проблемам:

вивченню окремих економічних понять побутово-господарської діяльності (О.Низковська, М.Ібрагімова, Н.Кривошея); формуванню нового типу економічного мислення (І.Прокопенко, А.Іванова); формуванню бережливості в аспекті екологічного виховання (Н.Корнєєва); розробці найоптимальніших форм і методів навчання дошкільників (А.Богущ, Н.Гавриш, Н.Грама, Г.Григоренко, В.Москаленко); формуванню економічної грамотності в дітей дошкільного віку, підготовці педагогів дошкільного закладу до економічного виховання дітей (Р.Жадан, Н.Грама, Г.Григоренко, А.Сазонова).

У наукових дослідженнях, спрямованих на вдосконалення економічного виховання особистості в межах різних вікових категорій, щодо дошкільного періоду найбільш розробленими є проблеми формування морально-психологічних якостей бережливості, заощадливості, дбайливості в процесі участі дитини в різноманітних видах праці. Науковці передусім зосереджують увагу на відборі доступних дітям знань з галузі економіки. При цьому проблема педагогічного моніторингу та діагностики рівня набуття знань з економічного виховання залишається недостатньо висвітленою у наукових колах.

Водночас високий рівень економічної культури забезпечується засвоєнням економічних знань через набуття первинного економічного досвіду, формування якого розпочинається тоді, коли дитина виконує самостійні вольові дії, налагоджує взаємодію з іншими суб'єктами соціальної дійсності та на цій основі засвоює певні знання й опановує вміння. Це стає можливим уже в старшому дошкільному віці, тому що діти починають виділяти себе в системі взаємовідносин завдяки предметно-операційній діяльності.

Спеціальні економічні програми ставлять своєю метою формувати з дитячих років економічне мислення, поважати людей, які вміють працювати в бізнесі, дітей навчають орієнтуватися в рекламі, правильно, ощадливо, за призначенням витратити кишенькові гроші, не купувати непотрібних речей,

не задрити придбанням однолітків, розраховувати на свої можливості. За даними психологів, на кордоні дошкільного та шкільного віку відбувається як би змикання зв'язків між двома найважливішими сферами життя — світом людських відносин і предметним оточенням. Один світ опосередковується іншим.

Старші дошкільники починають виділяти себе в системі взаємин через предметно-операційну діяльність зокрема трудову, яка згодом починає визначати особистісну природу в системі відносин. Саме в цей період відбувається стрибок у становленні особистості, її базових психічних підстав. І, природно, випустити з уваги цей період дорослим ніяк не можна.

Економічне виховання – це організована педагогічна діяльність, спеціально продумана система роботи, спрямована на формування економічної свідомості. У процесі її здійснення діти опановують поняття про організовану й ефективну економіку, розвиток продуктивних сил і виробничих відносин.

Старший дошкільний вік є сензитивним періодом розвитку пам'яті, уваги, мови, формування творчих уявлень, а також економічної соціалізації. Аналіз дитячих ігор, питань, розмов свідчать про інтерес дітей до проблем, пов'язаних з економікою. Причинами цього вважається проникнення економіки, насамперед, у життя сім'ї, де дитина і стикається з економічними проблемами, які частіше за все обговорюють члени родини. Цілком зрозуміло: чим раніше ми розпочнемо економічну освіту дітей, тим усвідомленішими, раціональними та розумнішими будуть їхні дії та вчинки, бо саме в цьому віці діти опановують первісний досвід елементарних економічних відносин. Чим старші діти, тим активніші вони у вирішенні багатьох економічних питань: розподілі сімейного бюджету, складанні меню, обладнанні квартири тощо. Тому вкрай важливо періодично аналізувати розвиток набутих компетенцій з економічного виховання кожної дитини в

умовах освітнього процесу, а відтак приймати своєчасні рішення, спрямовані на коригування педагогічного процесу.

Економічне виховання дошкільників – це, перш за все, знання про працю та все, що з нею пов'язане. Однак реалізація завдань економічного виховання можлива за умови повноцінного вирішення завдань трудового виховання в усіх вікових групах дитячого садка, адже праця – провідна категорія економічної науки.

Мета економічного виховання – розкрити дитині навколишній предметний світ духовних і матеріальних цінностей як частини загальнолюдської культури і в процесі пізнання сформувати відповідну поведінку (на доступному рівні усвідомити, що в кожному році, предмет вкладено працю багатьох людей).

Економічне виховання дитини – це проблема, яка від початку цілком покладена на плечі родини. Та необхідність економічної підготовки, починаючи з дошкільного віку, викликана реформуванням освіти в Україні, згідно з яким дошкільний заклад віднесено до першої ланки освіти. Ази сімейної економіки та господарювання діти засвоюють за зразком сімейної моделі, наслідуючи власних батьків, впроваджуючи всі набуті знання в практику. Слід врахувати нинішнє стрімке становлення механізмів економічних відносин, а разом з тим й утворення певного стилю економічної культури. Виходячи зі змінених економіко-соціальних умов, необхідно переглянути не лише методики формування первинних економічних знань дошкільників, а й розробляти нові підходи до здійснення моніторингу набутих ними компетенцій. Відтак і підходи до вивчення показників розвитку компетентності дитини з економіки також мають відповідати сучасним вимогам. Із утвердженням кваліметричного підходу до оцінювання рівня компетентності дітей дошкільного віку постало питання розроблення діагностичного інструментарію для ефективного проведення моніторингу з економічного виховання, як такого, що входить до системи критеріїв аналізу, визначених Базовим компонентом дошкільної освіти.

Результати економічного виховання, на думку Корнака Е.А., будуть виявлятися в:

- усвідомленому відношенні дітей до праці батьків і взагалі до будь-якої праці;

- в їх поведінці, при вирішенні питань ефективності витрачання всіх ресурсів: грошових, одягу та взуття, електроенергії та води, їжі та відходів, часу і здоров'ю, своєму і всіх членів сім'ї, вихователів, майна дитячого саду;

- в здатності до правильного вибору ситуації, пов'язаної з економічною діяльністю;

- у виробленні почуття господаря нарівні зі старшими членами сім'ї, а також відповідального ставлення до свого майна, до майна дитячого саду, до майна товаришів;

- у прагненні до підвищення доходів сім'ї.

Аналізуючи все вищевикладене, можна зробити об'єктивний висновок про необхідність планомірного економічного виховання дітей, а також про потребу комплексної моделі моніторингу якості економічної освіти в дошкільному закладі, яка дає змогу систематично, прозоро й ефективно відстежувати динаміку розвитку особистості дошкільника, набуття нею знань, умінь і навичок з економіки, встановлювати причини наявних проблем і прогнозувати траєкторію економічного розвитку особистості дитини дошкільного віку.

1. Основи економічного виховання та моніторингу дітей дошкільного віку

Корінні зміни економічного характеру, які виникли в Україні за останні роки, обумовили потребу суспільства в економічно гармонійній людині, яка здібна поєднувати особисті інтереси суспільства, ділові якості з такими як чесність, порядність, патріотизм; а також в опануванні дітьми дошкільниками елементарних економічних знань, які мають стати фундаментом для становлення громадянина – людини, щиро зацікавленої в розвитку та економічному розквіті своєї держави.

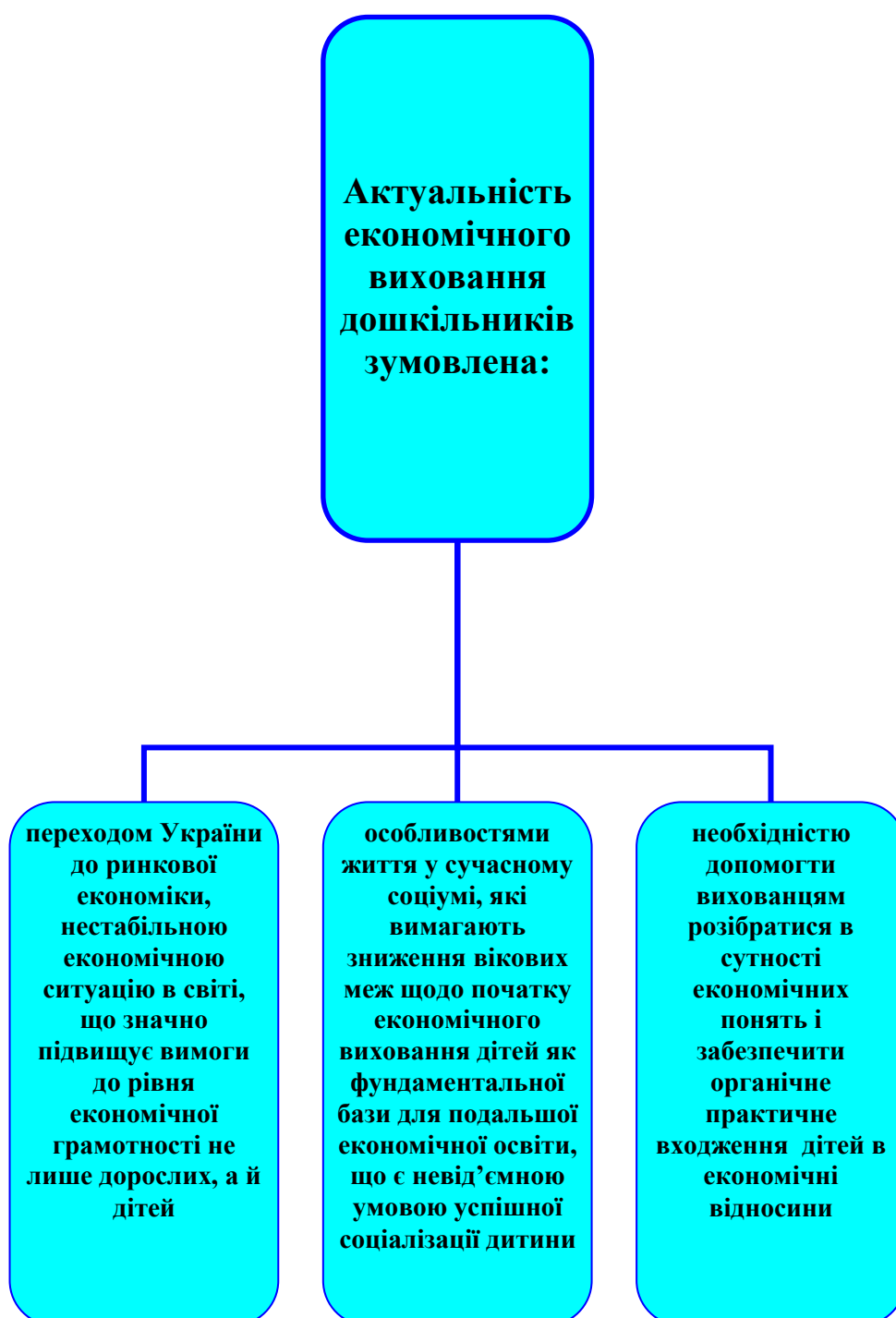
Економічне виховання - процес формування у людини сучасного економічного мислення, почуття бережливого хазяїна, працелюбності, старанності, діловитості, організованості і завзятості. Економічне виховання в сучасний період - актуальна проблема як для дітей, так і для дорослих. Для побудови міцної економіки держави, для грамотного вирішення великих і малих економічних завдань треба серйозно займатись економічним вихованням підростаючого покоління, і насамперед здійснити перелом у відношенні до трудової діяльності, ресурсів держави, до господарювання, до державної, комунальної і приватної власності.

Сучасну дитину вже з перших років життя оточує економічне середовище, наповнене різноманітними економічними поняттями й процесами. Але в більшості випадків дуже важко простежити за тим, що засвоює дитина в процесі спілкування з однолітками, перегляду телебачення, зі спостереження за діяльністю дорослих, та встановити відповідність такої інформації морально-етичним нормам суспільства. Саме тому важливо сформувати в дітей дошкільного віку елементарний економічний досвід, що стане базою для подальшої успішної економічної соціалізації та економічного виховання.

Сучасне життя дуже непередбачуване, але й цікаве своєю швидkozмінністю. Можливо, саме тому складні економічні процеси

приваблюють дошкільника, та свої перші економічні знання він здобуває самотужки: з бесід з однолітками, спостережень, що відбувається довкола.

Оскільки знання, вміння та навички, сформовані у дошкільному віці мають стати фундаментом для становлення громадянина, зацікавленого в економічному розвитку своєї держави, дуже важливою є продумана та послідовна робота з економічної освіти найменших громадян нашого суспільства. Крім того, дошкільний віковий період найсприятливіший для формування різних якостей особистості, насамперед бережливості та економності, як структурних компонентів процесу соціалізації.

Необхідність формування особистості дитини дошкільного віку як суб'єкта економічної соціалізації, економічної освіти актуалізує питання формування у дітей економічної компетенції, залучення дітей до дорослої економіки, як одного з чинників економічної соціалізації, яка безперечно впливає на ставлення дитини до духовних та матеріальних цінностей. Адже фундамент далекого фінансового майбутнього закладається вже сьогодні. Вивчення основ економіки допомагає дітям: розвинути економічне мислення; освоїти економічні поняття: потреби, природні ресурси, товари тощо; набути елементарних навичок, необхідних для орієнтації та існування в сучасному ринковому світі; створити основи для подальшого більш глибокого вивчення економіки в школі; сформувати стимули до оволодіння економічними знаннями. Набуття різних видів компетенцій дитиною дошкільного віку відбувається в різних видах і вимагає практичного засвоєння дитиною системи елементарних (доступних) знань про себе та довкілля, моральних цінностей, вміння доречно застосовувати набуту інформацію. Життєво компетентний дошкільник поводить себе самостійно і конструктивно в різних соціальних і життєвих ситуаціях

Формування економічної компетенції дітей дошкільного віку є важливим завданням сучасної дошкільної освіти, вирішення якого дозволяє не тільки наближати дитину до реального дорослого життя, навчати її орієнтуватися в сьогоденні, пробуджувати економічне мислення, давати знання про нові професії та вміння розповісти про них, а й сформувати ділові якості особистості: вміння правильно орієнтуватися в різних життєвих ситуаціях, самостійно, творчо діяти та надалі будувати своє життя більш організовано, розумно, цікаво. При цьому варто відмітити, що збагачується дитячий словник, починають розвиватися почуття власної гідності, вміння чесно змагатися і не боятися програвати, прагнення доводити розпочате до кінця, з'являється здоровий інтерес до грошей.

Мета економічного виховання дошкільників

**Формувати особистість -
майбутнього громадянина
нашої держави, готувати
дітей до реального життя**

**Дати уявлення про
економічну діяльність
дорослих**

**Виробити елементарні
навички у сфері
економічних відносин**

Елементарні економічні знання формуються не на порожньому місці, визначальними тут є конкретні умови, в яких росте і формується дитина: сімейне середовище, ставлення до оточення, її духовний світ мають великий вплив на формування особистості майбутнього громадянина. В своїй родині малюк навчається гуманному ставленню до природи, поваги до людей, праці, доброзичливості, взаємодопомоги. І тому дитина, яка виховується в сім'ї, де панують ці чесноти, в майбутньому завжди буде бережливою і економною в своїй діяльності. Для того, щоб дитина в подальшому житті добре розумілася в найскладніших економічних поняттях, починати працювати в цьому напрямку потрібно з раннього віку в тісній співпраці з батьками.

Вирішальна роль у формуванні елементарних економічних знань належить вихователеві. Від його духовних, моральних якостей, педагогічної майстерності, професійної підготовки залежить, якою сформується особистість майбутнього громадянина нашої держави. Тому педагогові слід бути у постійному пошуку нових технологій для вирішення завдань з економічного виховання:

1. Забезпечувати психологічну та соціальну адаптацію старших дошкільників до нових умов життя.
2. Формувати елементарні економічні знання у дітей.
3. Учити розуміти та цінувати навколишній предметний світ (як результат людської праці), помічати рукотворну красу, ставитися до неї з повагою.
4. Виховувати такі особистісні якості дошкільнят, що так пов'язані з економічною діяльністю (працьовитість, ощадливість, бережливість, раціональність).
5. Формувати навички і звички, пов'язані із загальною вихованістю дітей та такі, що мають економічну основу (вчасно вимикати світло й економити воду, дотримуватися чистоти і порядку в приміщенні, утримувати в порядку власний одяг, взуття, іграшки, книжки тощо).
6. Розвивати творчі здібності та логічне мислення дітей.

7. Розвивати емоційну сферу, здатність розрізняти почуття людей, формувати позитивну самооцінку.
8. Виховувати в дітей навички мовленнєвого етикету.
9. Формувати розумні потреби та вміння правильно поводитись у реальних життєвих ситуаціях.

Одним із завдань економічного виховання дошкільників на сучасному етапі є формування основ економічної культури, що підкреслює взаємозв'язок економічного і морального виховання. Ефективність економічного виховання багато в чому визначається тим, яка моральна основа закладається в особистості дитини. У процесі економічного виховання, поряд із засвоєнням основних економічних категорій, відбувається формування моральних якостей дошкільників, що знаходить своє вираження у вчинках і поведінці.

Механізм формування основ економічної культури у дітей дошкільного віку являє собою єдність формування морально-економічних знань, уявлень, почуттів і звичок поведінки.

Діти старшого дошкільного віку знайомі з назвами різних професій, але не зовсім точно усвідомлюють значення кожної з них; наприклад, недостатньо розуміють роботу менеджера, хоч це слово уже є у словниковому запасі. Діти розуміють призначення торгових закладів, стараються бути економними та ощадливими, але усвідомити правила економічної діяльності їм ще важко. Більшість дошкільників не знає, як поводитися з грошми, як їх витратити економно. Діти осмислюють пов'язані з економікою риси: бережливість, ощадливість, працьовитість; починають формуватися навички раціональних дій. У дітей розвинені навички економного витрачання і використання матеріалів, бережливе ставлення до речей, іграшок, посібників.

Діти ще не можуть створювати соціально значущих цінностей, а є лише споживачами того, що для них роблять дорослі. Тому економічне виховання дошкільнят має здійснюватися в інтеграції з трудовим та моральним і

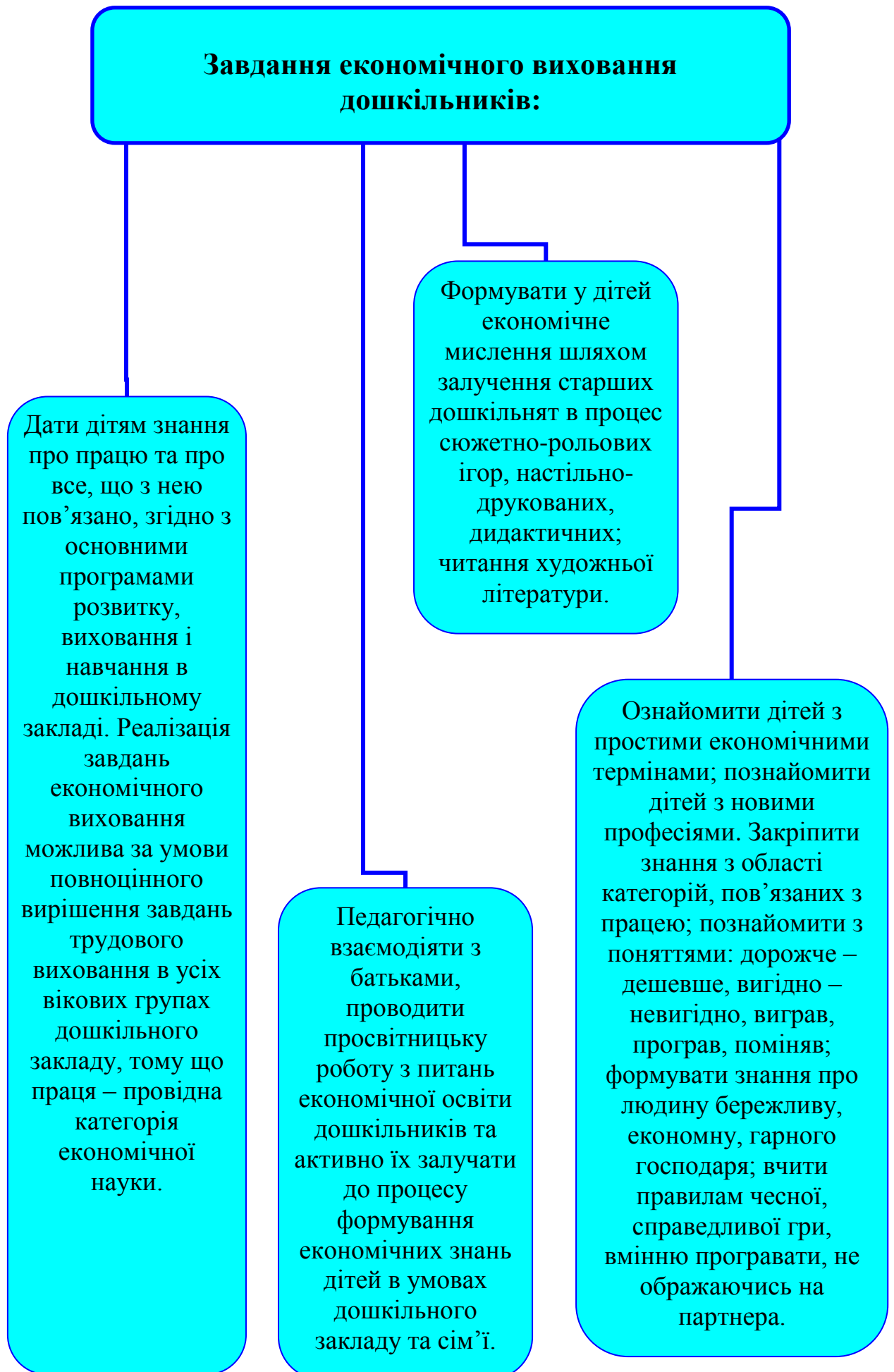
спрямовуватися передусім на формування у дитини усвідомлення своїх потреб.

Чуючи про різні економічні поняття у ранньому віці, дитина не акцентує на них свою увагу, тому початкові економічні уявлення дошкільників досить поверхневі. Завдання дорослих — організувати дитячу діяльність так, щоб у повсякденному житті діти не лише оволодівали новими знаннями, вміннями та навичками, а й закріплювали їх в активній діяльності. Тому насамперед варто зробити все можливе, аби дитина без примусу прийняла правила та умови, що діють у суспільстві щодо заощадження часу, енергії, сил тощо.

Природна активність і цілеспрямованість дітей у бажанні пізнавати себе та світ, підтримка й розуміння з боку дорослих допоможуть дошкільнятам легко засвоїти базові економічні та соціальні поняття, усвідомити необхідність ощадливого, дбайливого ставлення до матеріальних і нематеріальних ресурсів, підсилили їхню впевненість та ініціативність, що, в свою чергу, дасть змогу виконати освітні завдання, які стоять перед педагогами щодо виховання у дітей основ економічної культури:

- Формувати у дітей основи економічної культури.
- Вчити долати труднощі та життєві негаразди; виховувати наполегливість, компетентність.
- Формувати уявлення про товари й товарно-грошові відносини. Давати поняття, що таке товар, мета його існування, можливість його придбання. Вчити класифікувати товари.
- Формувати етичне поведження в торгових залах, виконувати роль покупця. Ознайомлювати з поняттям «ціна»; вчити порівнювати ціни: дешево – дорого.
- Давати змогу зрозуміти, що за гроші купують товари, грошима оплачують послуги.
- Розповідати дітям про мету реклами, джерела рекламування товарів і види реклами; вчити рекламувати товар.

- Розширювати знання про раціональне використання залишків продуктів харчування (з хліба можна виготовити грінки; крихти дати пташкам; з картоплі – картопляники: кістки віддати собакам; залишки від чаю використати як добриво для кімнатних рослин).
- Створювати ситуації для закріплення знань про правила економного використання електроенергії деякими приладами (холодильник, праска, телевізор, лампочка), збереження тепла, ощадливого використання електроенергії, води, газу заощаджує кошти сім'ї.
- Виховувати ощадливість. Уміння співвідносити свої бажання з можливостями.
- Вчити виокремлювати першочергові потреби, власні та потреби сім'ї, розуміти відмінність між словами «хочу» й «треба».
- Формувати уяву про культуру ділових стосунків.
- Уточнювати й розширювати знання дітей про одяг, взуття, зачіску ділової людини. Виховувати охайність.
- Вчити оцінювати вчинки людей, давати характеристику їхнім діям. Формувати розуміння вироблених правил, знати, що їх потрібно дотримувати, що є вчинки, за які люди несуть покарання у вигляді штрафу. Розкривати роль комп'ютеризації у веденні господарства. Дати елементарні уявлення про калькулятор.
- Підводити до висновку, що таке економіка, для чого вона потрібна.

Наявність первинного економічного досвіду розкриває рівень економічної досвідченості дитини. Отже, дуже важливо організовано спланувати навчальний і виховний процес враховуючи методичні рекомендації, прийоми, методи та вікові особливості.

Формування економічної компетентності старших дошкільників умовно можна поділити на три етапи: орієнтовно-адаптивний; діяльнісно-поведінковий; діяльнісно-творчий.

I – етап – орієнтовно-адаптивний, під час якого акцентується увага на ознайомленні дітей з економічною сферою життєдіяльності; розвитку в них інтересу до економічних процесів; формуванні уявлень про елементарні економічні поняття; збагаченні словникового запасу дітей; цілеспрямованому формуванню соціально-економічних уявлень.

II - етап - діяльнісно-поведінковий. Робота на цьому етапі спрямовується на осмислення, оцінку та узагальнення дітьми первинного економічного досвіду, формування у них навичок економічно доцільної поведінки через розв'язання пізнавальних завдань, проведення різноманітних ігор, занять та інших форм роботи з економічної тематики.

III - етап — діяльнісно-творчий. Відбувається формування у дітей вміння використовувати та самостійно збагачувати вже набутий первинний економічний досвід під час проведення ситуативних та рольових ігор економічної спрямованості, ігор стратегій, театралізованої діяльності за сюжетами казок та розповідей, розв'язання життєвих та штучно створених ситуацій, які вимагають пошуку нових економічно обґрунтованих рішень.

На кожному з цих етапів діти поглиблюють отримані раніше, знання, набувають корисного досвіду та вчаться застосовувати його на практиці, розв'язуючи різнобічні життєві ситуації під час різних видів ігор економічної спрямованості.

Етапи формування економічної компетентності дошкільників

I – етап – орієнтовно-адаптивний,
під час якого акцентується увага на:

- ознайомленні дітей з економічною сферою життєдіяльності;
- розвитку в них інтересу до економічних процесів;
- формуванні уявлень про елементарні економічні поняття;
- збагаченні словникового запасу дітей;
- цілеспрямованому формуванні соціально-

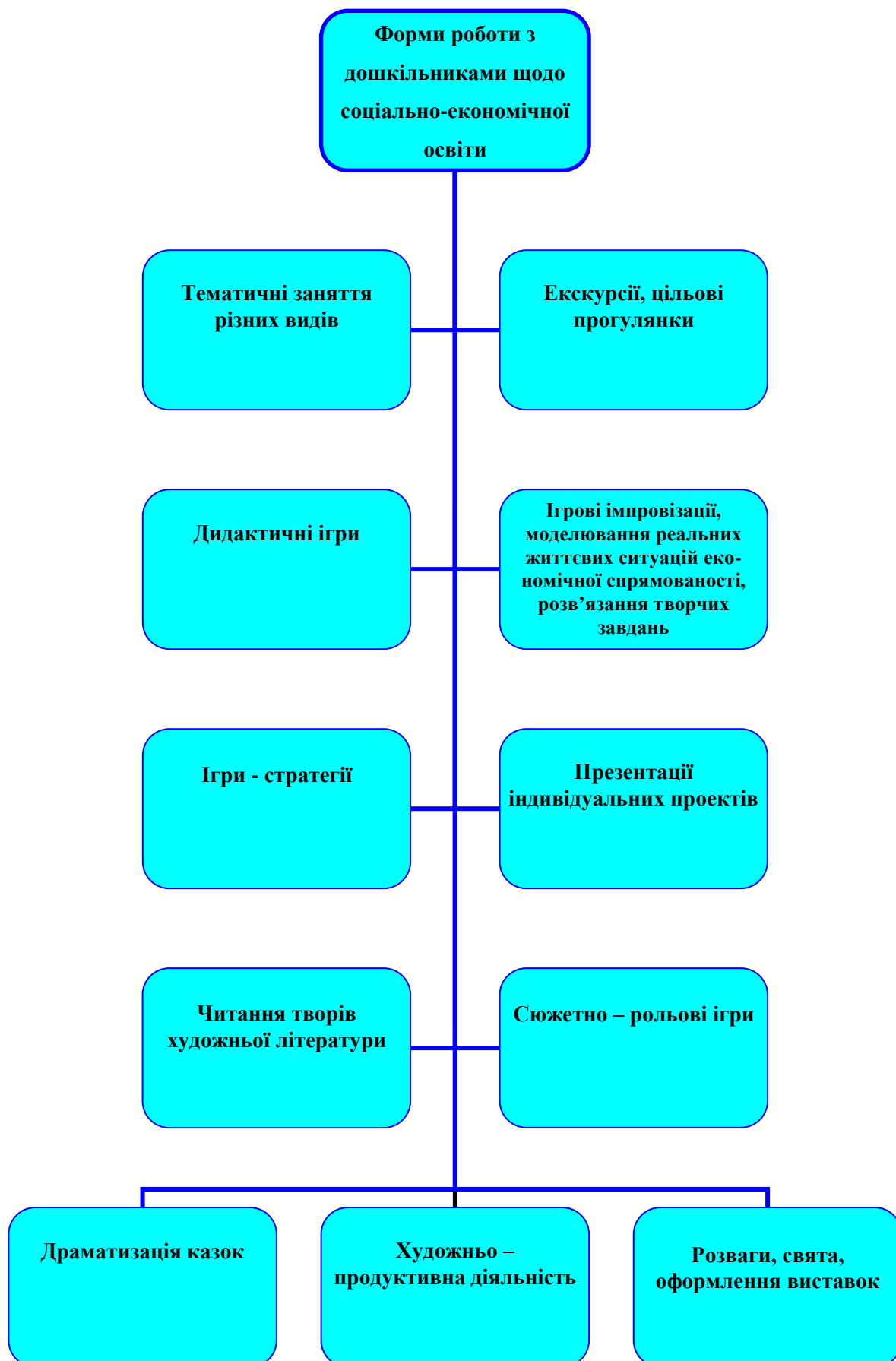
II - етап - діяльнісно-поведінковий.
Робота на цьому етапі спрямовується на:

- осмислення, оцінку та узагальнення дітьми первинного економічного досвіду,
- формування у них навичок економічно доцільної поведінки через розв'язання пізнавальних завдань, проведення різноманітних ігор, занять та інших форм роботи з економічної

III - етап — діяльнісно-творчий.
Відбувається формування у дітей вміння використовувати та самостійно збагачувати вже набутий первинний економічний досвід під час проведення:

- ситуативних та рольових ігор економічної спрямованості;
- ігор-стратегій;
- театралізованої діяльності за сюжетами казок та розповідей,;
- розв'язання життєвих та штучно створених ситуацій, які вимагають пошуку нових економічно обґрунтованих

Процес економічного виховання реалізується через різні форми його організації.

Використання різноманітних форм дає вихователю можливість проявити творчість, індивідуальність і в той же час, що особливо важливо, зробити процес пізнання економіки цікавим, доступним. Головне - говорити дитині про складний світ економіки на мові їй зрозумілій. Тому пріоритет закріплюється за такими формами, які цікаві, ефективні в плані пізнавального і особистісного розвитку, дієві і значущі для дитини, сприяють саморозвитку особистості, прояву його «Я», - іграм, комплексно - тематичним заняттям, розвагам, зустрічам з цікавими людьми, екскурсіям. Безумовно, економічні знання, вміння та навички дітей формується саме в процесі діяльності, отже, потрібно наповнити різні види діяльності дітей економічним змістом.

Запропоновані дітям завдання були мають бути пов'язані з різними видами діяльності дошкільників: комунікативно-мовленнєвою, пізнавальною, трудовою, предметно-практичною, художньою. Ці завдання використовуються з метою освоєння, закріплення й уточнення елементарних економічних знань дошкільниками. Спочатку потрібно створити в дітей певний обсяг знань з економічної сфери. Отже, необхідно не лише сформулювати уявлення з економічної сфери, але й розглянути з дітьми взаємозв'язок між різними поняттями, сформулювати в них уміння класифікувати поняття, проводити між ними аналогію.

Відомо, що свою економічну досвідченість дитина проявляє через мовлення. Якщо дитина використовує неточні поняття, це означає, що в неї ще не сформоване правильне уявлення про предмет. Одним з головних завдань є робота над збагаченням словникового запасу. Саме тому необхідно врахувати специфіку опанування словника економічного змісту старшим дошкільником і розроблені методики організації такої роботи.

Різнманітність завдань економічного спрямування дозволяє використовувати їх і на заняттях з економічного виховання, і на інших видах занять, залежно від типу діяльності, який виступає домінуючим у конкретному виді завдання.

Водночас із застосуванням різноманітних завдань необхідно залучати дітей до ігрової діяльності. Основний вид діяльності дошкільників – гра. В зв'язку з цим завдання економічної освіти вирішується через ігрову діяльність, ігрові прийоми, за допомогою яких закладаються основи економічного способу мислення у дитини – дошкільника, пізнання ним того, який "Я" у світі економічних цінностей і як себе вести в ньому, а також через навчальний процес. Через гру дитина пізнає навколишній світ, розглядає складні суспільні процеси та явища. Ігрова діяльність надає дитині можливість не лише отримати нові знання, але й використати вже сформовані знання в процесі власної діяльності. Ось чому найважливішою умовою формування основ економічної культури дитини є застосування ігор економічної спрямованості.

Гра має неперевершене значення для цілісного розвитку дитини. В ігрових діях розвиваються мова й мислення дитини, її почуття й сприймання світу, збагачується емоційна сфера. Саме в грі дитина набуває здатності поступатися власними бажаннями, щоб підпорядковувати їх загальній меті, наслідуює форми суспільних відносин людей, поступово опановує моральні норми й починає керуватися ними у своїх стосунках з дорослими й іншими дітьми. Гра виступає джерелом формування нових, більш високих за своїм суспільним змістом, мотивів.

Гра в її специфічному змісті починається з перетворення реальної ситуації в уявну. Це не означає, що гра відходить від реальності, разом з тим, незважаючи на умовності, у ній є й реальне життя. Усе, чим гра живе й що вона втілює в дійсності, черпається нею з дійсності. Вона виходить за межі однієї ситуації, абстрагується від одних сторін, щоб глибше виявити інші. За допомогою гри людина входить у сферу різних видів діяльності, розвиває важливі психічні здібності, особливо творчу уяву як основу будь-якої творчої діяльності. Дитина розвиває себе не тільки як суб'єкта дії, але і як суб'єкта людських відносин.

Гратися можна як усією групою чи підгрупою, так і індивідуально. У процесі ігрової діяльності кожна дитина отримує змогу практично застосовувати набуті знання, розширюючи власний досвід. Залежно від поставленої пізнавальної мети, у роботі з дітьми використовуються такі види ігор економічного спрямування, як-от: дидактичні, сюжетно-рольові ігри, ігри-стратегії. Сюжетно-рольові ігри передбачають моделювання реальних життєвих ситуацій (операції купівлі — продажу, виробництва та реалізації готової продукції). Під час розгортання цих ігор дорослі створюють найсприятливіші умови для розвитку в дітей інтересу до економічних знань, адже ігрові ситуації моделюють з максимальним наближенням до реальних. При цьому ситуації спілкування, у яких діти активно використовують економічні терміни, моделюють адекватно віковим психологічним особливостям вихованців.

Розвивально-дидактичні та ситуативні ігри надають вихователю унікальну можливість сприяти процесу збагачення соціального досвіду дітей, формуванню їхніх ціннісних пріоритетів, адекватному прояву особистісних якостей у непростих, наближених до реального життя ситуаціях. Вихователь може оцінити здатність кожної дитини до конструктивних рішень, самостійного вибору тощо.

Особливе значення мають ігри-стратегії. Вони є складною різнобічною діяльністю, яка передбачає не лише усвідомлення ігрового задуму, сюжетної лінії, а й послідовність сукупних дій усіх учасників гри.

Основні позиції в організації та керівництві іграми економічної спрямованості:

1. Ігри економічної спрямованості повинні бути тим полігоном, на якому діти відпрацьовують елементарну економічну діяльність, розвивають власні морально-економічні якості, збагачують первинний економічний досвід.
2. Необхідно дотримуватись поетапності впровадження ігор економічної спрямованості до навчально-виховного процесу: на першому етапі

впровадження дидактичних ігор, спрямованих на формування елементарних економічних понять, на другому – ситуативних, орієнтованих на засвоєння найтипівіших способів соціально-економічної поведінки, на третьому – сюжетно-рольових, зокрема ігор-стратегій, для збагачення досвіду дій у різноманітних соціально-економічних ситуаціях.

3. Необхідно пам'ятати, що для проведення гри економічної спрямованості необхідна термінологічна підтримка. Отже, ключові економічні поняття гри повинні бути засвоєні дітьми.
4. У процесі ігор важливою є робота, спрямована на формування й закріплення знань з економічної сфери, але особливої значущості набуває процес формування якостей, ставлень, цінностей. Це обумовлено тим, що сформований ціннісно-мотиваційний компонент є призмою, через яку дитина стане розглядати, оцінювати соціально-економічну сферу життя та на цій основі набувати економічного досвіду.
5. Сюжети гри повинні бути максимально наближені до інтересів дітей. В основу мають бути покладені реальні ситуації, з якими діти стикаються кожного дня в повсякденному житті.
6. Ігри повинні надавати дітям можливість виконати різні соціально-економічні ролі та оцінити одну й ту саму ситуацію з різних позицій (покупець – продавець, касир – клієнт банку тощо).
7. Вихователів не треба брати на себе провідну роль у процесі ігор-стратегій. Необхідно надати можливість дітям робити помилки, знаходити їх, виправляти та, як результат, збагачувати власний досвід.
8. У процесі гри важливо не мінімізувати проблеми. Розглянуті суперечливі та конфліктні соціально-моральні ситуації сприятимуть формуванню морально-економічних якостей дитини.
9. Необхідно пам'ятати, що морально-економічні якості формуються не лише в штучно створених ігрових ситуаціях. Вихователь повинен

використовувати з цією метою й природні соціально-економічні ситуації, які можуть з'являтися щодня (відмова дитини прибрати за собою речі, псування книг, конфлікт через іграшку тощо).

10. Для формування економічної досвідченості можна використовувати запропоновані нами ігри економічної спрямованості та створювати власні.

11. Вихователів необхідно пам'ятати, що процес економічного виховання повинен гармонійно вписуватись у загальний навчально-виховний процес.

Поглибленню економічних знань дітей старшого дошкільного віку сприяють також й такі форми роботи як: ігрові імпровізації, моделювання реальних життєвих ситуацій економічної спрямованості, розв'язання творчих завдань, читання творів художньої літератури, презентації індивідуальних проектів, драматизація казок, художньо-продуктивна діяльність, розваги, свята, оформлення виставок економічного спрямування. Ці форми роботи розвивають самоконтроль, вміння взаємодіяти та колективно мислити, сприяють усвідомленню суспільних відносин, формуванню економічного досвіду; навчають планувати дії, передбачати можливі наслідки.

Система роботи з економічного виховання сприяє формуванню в кожній дитині економічного мислення, уміння орієнтуватись у нестандартних ситуаціях, проявляти ініціативу та самостійність, бути в майбутньому активними та свідомими учасниками соціально-економічних відносин. Набуття первинного економічного досвіду є підґрунтям для подальшого самостійного його збагачення.

В основі економічного виховання дошкільників стоїть компетентнісний підхід, що передбачає формування комплексу особистісних якостей і властивостей, потреб і здібностей, елементарних уявлень, які становлять систему економічних знань дитини, важливих практичних умінь як гарантію здатності реалізувати можливості розвитку.

Показники компетентності дитини з економіки:

- знає назви підприємств, особливості їх функціонування;
- має уявлення про товарно-грошові відносини, вміє здійснити покупку,
- класифікує товар;
- знає, для чого існують банки; професії людей, які працюють у банківській справі;
- уміє раціонально використовувати залишки продуктів харчування;
- знає і намагається економно використовувати електроенергію, воду, газ;
- вміє відокремлювати першочергові потреби сім'ї;
- розуміє доконечну потребу в дотриманні встановлених правил;
- знає, що комп'ютер та калькулятор допомагають у веденні сімейного господарства.

Вивчаючи рівень економічної компетентності дитини, слід оцінювати не стільки успішність виконання конкретних завдань, скільки характеризувати продуктивність її життя загалом. Педагогу необхідно врахувати особливості дошкільника, а саме: що переважає в економічному досвіді дитини - успіхи чи невдачі; до якого стандарту якості вона прагне; чи впевнена у собі; чи орієнтується на мінімум - максимум докладання зусиль. Це виявляється під час проведення різних видів вивчення організації освітнього процесу з економічного виховання, одним із методів якого є моніторинг, сутністю якого є систематичне відстеження результатів діяльності, її корекція. Це вивчення і результату, і процесу діяльності, виявлення динаміки її розвитку.

Моніторинг рівня економічних компетенцій дитини повинен бути процесом інтегральної, зваженої перевірки економічних досягнень дошкільника, обліком, обстеженням, що передбачає тривале й різнобічне вивчення дорослим проявів його поведінки та діяльності. Мотивом контролю повинно бути виявлення сильних та слабких сторін економічного розвитку дошкільника, окреслення перспектив, визначення, в чому саме і якої допомоги потребує конкретна дитина.

Процес вивчення має завершувати оцінка, яка визначає вартість економічного досвіду дитини, висновок щодо якісних (кількісних) характеристик її компетентності. Оцінка має бути:

- інтегративною;
- об'єктивною;
- розгорнутою;
- мотивованою;
- зацікавленою;
- зрозумілою;
- оптимістичною;
- стимулюючою.

Аналіз моніторингових спостережень повинен свідчити про рівень сформованості економічних компетенцій у дошкільника та давати можливість вносити корективи в освітньо-виховний процес, у розробку підходів до індивідуального розвитку кожної особистості.

Домогтися позитивних результатів у справі економічного виховання дошкільників можна лише завдяки грамотно спланованій та чітко організованій систематичній роботі й дієвому моніторингу економічних компетенцій дітей. На базі отриманих знань в дошкільному віці діти зможуть піднятися на наступний щабель економічного пізнання в школі, познайомитися з новими, більш складними, економічними поняттями. Все це має величезне значення для формування особистості людини XXI століття.

2. Орієнтовне перспективне планування та циклограма здійснення моніторингу з економіки для дітей старшого дошкільного віку

Зміни, що відбуваються в період становлення незалежної держави, вимагають нових підходів до виховання майбутніх громадян, здатних жити і діяти в умовах ринкового підприємництва. Усім нам протягом дня доводиться вирішувати багато питань пов'язаних з економікою. І те, як ми це робимо, залежить від рівня нашої культури, уміння з-поміж інших визначати нагальні потреби, правильно організовувати своє життя й свої стосунки з людьми тощо. Виховання економічної культури - це, зокрема, і виховання певних особистісних якостей людини, її ставлення до речей, предметів побуту, природних ресурсів (бережливість, ощадливість, дбайливість), а також ставлення до інших людей.

Як стверджує А. Шахова, мета економічного виховання дошкільників – сформувані їхнє правильне ставлення до того, що зробили і роблять для них дорослі, виховати повагу до людської праці, завдяки якій створено предметний світ, що поліпшує наше життя. Економічне виховання слід розуміти як процес взаємодії дорослого і дитини, спрямований на засвоєння доступних віку елементарних економічних понять, формування моральних почуттів і морально-економічних якостей, необхідних для успішної економічної діяльності, розвитку інтересу до економічної сфери життя, формування навичок соціально-економічної поведінки.

Основна мета роботи дошкільного навчального закладу в контексті усіх чинних програм та методичних рекомендацій з економічного виховання підростаючого покоління полягає в організації ефективної взаємодії дитини з навколишнім світом, розробленні для цього індивідуальної стратегії всебічного розвитку особистості з використанням різних методів та технологій. Роботу з економічного виховання варто починати з формування первинних економічних уявлень дітей, зокрема з розвитку реального економічного мислення, що дає їм змогу адаптуватися до умов сучасного життя. Тому навчально-виховний процес з економічного виховання слід

організувати не фрагментарно, а системно, забезпечуючи при цьому поступовий перехід від найпростіших до більш складних понять.

Тому, керуючись результатами досвіду багатьох педагогів та вчених, а також узагальнивши власні ідеї, мною був розроблено орієнтовне блочно-тематичне планування з економіки для дітей старшого дошкільного віку. Програмовий матеріал з економічного виховання мною був поділений на п'ять основних тематичних блоків: «Потреби. Ресурси. Блага», «Праця. Професії людей», «Товари і послуги. Вибір», «Гроші. Сімейний бюджет», «Реклама та бізнес».

У межах тематичного блоку «Потреби. Ресурси. Блага» діти дізнаються, що все те, що людина хоче мати й має змогу придбати. – це те, без чого вона не зможе жити, тобто її потреба. Потреба – це необхідність мати певні умови життя, діяльності, матеріальні об'єкти. Це люди або соціальні чи духовні чинники, без яких людина відчуває дискомфорт. Також у межах цього блоку діти ознайомлюються з економічними поняттями «ресурси», «блага», різноманітням природних, капітальних, трудових ресурсів та способами їх використання, збереження і примноження.

Під час засвоєння знань з тематичного блоку «Праця. Професії людей» діти формують уявлення про різні види праці та її значення в житті людини; взаємозалежність різних видів праці, їхніх кінцевих результатів. Діти ознайомлюються з професіями людей та культивують бережливе ставлення до результатів праці дорослих.

Тематичний блок «Товари і послуги. Вибір» передбачає ознайомлення з економічним поняттям «товар» як певною річчю, яка виготовлена людьми для продажу; поняттям «послуга» - роботою, яка виконується для того, щоб допомогти людям у задоволенні їхніх потреб. У межах цього блоку діти дізнаються, чому людина не може мати все, що забажає. Ознайомлюються з поняттями «можливість», «обмеженість», «ціна вибору».

Засвоюючи знання з тематичного блоку «Гроші. Сімейний бюджет» діти дізнаються, що для задоволення потреб членів сім'ї необхідні кошти, тобто

гроші. Це поняття – економічний феномен. Гроші можуть культивувати в людях добро і зло, їх можна розглядати як засіб виживання і заощадження. У межах цього тематичного блоку важливо підвести дітей до висновку, що не все в житті можна купити за гроші. Також у тематичному блоці розглядаються поняття сімейного бюджету. Сім'я дає дитині не лише первинні економічні знання, а й розв'язує такі завдання, як: «хочу» і «можу», що скільки коштує, як поводитися з речами. Дитина стикається з економічними проблемами, які розв'язують члени сім'ї – розподіл сімейного бюджету, придбання товарів тощо.

У межах тематичного блоку «Реклама та бізнес» діти розвивають вміння орієнтуватись у світі товарів за допомогою реклами. Діти ознайомлюються з поняттям «бізнес», як власною справою для покращення добробуту сім'ї, держави.

Упроваджуючи пропоноване орієнтовне планування в практику роботи з дошкільниками, я помітила, що дітей дуже зацікавлює економічна тематика. Вони швидко сприймають інформацію та прагнуть якнайшвидше застосувати отримані знання під час різних ігор та розв'язання життєвих ситуацій.

Системна робота з формування фінансової грамотності дошкільників та циклограма планомірного систематичного контролю стане підґрунтям для подальшого самостійного збагачення дітьми власного економічного досвіду. Циклограма контролю надасть педагогу можливість ефективно оцінити стан сформованості економічних компетенцій дошкільників, адже виконує кілька функцій: діагностичну – забезпечує інформацією про стан формування економічних знань дітей; виховну – виховує відповідальність за результати діяльності; стимулюючу – спонукає до роботи, самоосвіти, саморозвитку, самоконтролю педагога. Сучасний дошкільник – це майбутній школяр, студент і, звісно ж, працівник. Саме тому економічні знання, уміння та навички, сформовані в дошкільному віці, неодмінно стануть фундаментом для його майбутньої успішної діяльності

**Орієнтовне блочно-тематичне планування з економіки
для дітей старшого дошкільного віку**

	<i>№</i>	<i>Тема заняття</i>	<i>Мета заняття</i>
<i>I БЛОК «Потреби. Ресурси. Блага»</i>			
Вересень	1	Потреби людини: які вони?	Дати уявлення про економічну категорію «потреби»; учити виділяти першочергові та другорядні потреби людини
	2	Види потреб: матеріальні, духовні, соціальні	Ознайомити дітей з видами потреб – матеріальними, духовними, соціальними; вчити розрізняти ці потреби
	3	Що найпотрібніше людині з матеріальних потреб?	Ознайомити з різноманіттям матеріальних потреб; формувати уявлення дітей про першочергові та другорядні матеріальні потреби
	4	Хто такий раціональний споживач?	Ознайомити з поняттями «споживач», «раціональне використання»; формувати навички раціонального використання ресурсів
Жовтень	5	Потреби навколишнього середовища.	Ввести поняття «потреби рослин, звірів, птахів»; виховувати бажання дбати про навколишнє середовище
	6	Ресурси: природні, капітальні, трудові. Блага.	Формувати первинні уявлення про ресурси та дарові блага; ознайомити з видами ресурсів – природними, капітальними, трудовими; вчити розрізняти види ресурсів
	7	Як можна зберегти ресурси? Охорона навколишнього середовища	Дати уявлення про раціональне використання ресурсів, зокрема природних; учити екологічно правильно вирішувати проблемні ситуації щодо збереження навколишнього середовища.
	8	Ресурси нашого міста, країни	Ознайомити з природними ресурсами рідного міста, країни; виховувати гордість за багатство рідної землі
	9	Моніторинг рівня знань	Оцінити стан і тенденції рівня сформованості економічних компетенції дітей для подальшої корекції

II БЛОК «Праця. Професії людей»

Листопад	10	Для чого людина працює? Значення праці вдома і на роботі	Формувати уявлення дітей про те, що праця є першоосновою життя людини; показати роль і значення людської праці вдома і на роботі, у школі, дитсадку; виховувати працелюбність
	11	Поділ праці. Види праці: фізична і розумова.	Розкрити поняття «поділ праці», обов'язків у сім'ї та у різних видах професійної діяльності; пояснити, в чому його переваги; ознайомити з видами праці: розумовою і фізичною у різних сферах економіки, показати їх взаємозалежність
	12	У світі професій	Ознайомити дітей з різними професіями людей; їх професійними обов'язками; показати взаємозалежність різних видів професійної діяльності людей та їхніх кінцевих результатів; виховувати повагу до людської праці
	13	Що кому потрібно для роботи?	Формувати уявлення в дітей про необхідність для професійної діяльності людей різних допоміжних засобів (природних і капітальних ресурсів); вчити зіставляти професії та необхідні засоби для праці людей цих професій
Грудень	14	Машини, механізми, прилади на службі у людини.	Дати уявлення про різноманіття капітальних ресурсів: машин, механізмів, приладів, інструментів для полегшення праці людей
	15	Праця та професії наших батьків	Поглибити знання дітей про професії їх батьків, професійними обов'язками, які вони виконують у своїй роботі; виховувати повагу до праці батьків
	16	Підприємства нашого міста, країни.	Формувати в дітей уявлення про підприємства рідного міста, їх розташування, продукцію, яку вони виробляють; ознайомити з продукцією найпотужніших заводів, фабрик нашої країни
	17	Моніторинг рівня знань	Оцінити стан і тенденції рівня сформованості економічних компетенції дітей для подальшої корекції

III БЛОК «Товари і послуги. Вибір»			
Січень	18	Що таке товар? Значення товарів для життя людей	Ознайомити з поняттям «товар», показати його сутність і значення для життя людей
	19	Групи товарів: продовольчі та промислові. Де можна їх придбати?	Розширити уявлення дітей про різні види товарів: продовольчі та промислові, їх значення у житті людей; ознайомити з різними спеціалізованими закладами – крамницями, магазинами, супермаркетами, в яких можна придбати товари.
	20	Цикл виготовлення товару на виробництві	Дати уявлення про цикл виготовлення товару на виробництві; учити виділяти послідовність трудових дій
	21	Для чого нам потрібні послуги? Різні види послуг	Ознайомити з поняттям «послуги», їх різноманітням, значенням в житті людей
Лютий	22	Індивідуальні та суспільні послуги. Заклади, що надають послуги	Формувати уявлення в дітей про різновиди послуг – індивідуальні та суспільні; ознайомити дошкільнят із закладами, що надають послуги; виховувати повагу до праці дорослих
	23	Ціна товарів і послуг в залежності від якості та кількості	Дати розуміння поняттю «ціна»; розвивати вміння порівнювати й оцінювати товари та послуги, обирати їх в залежності від якості та кількості; формувати навички раціонального споживача
	24	Для чого потрібні житлово-комунальні послуги?	Дати уявлення про житлово-комунальні послуги, їх різноманітність та значення в житті людини; формувати бережливе ставлення у дітей до енергоносіїв
	25	Вибір. Можливості та обмеженість вибору	Ознайомити дітей з поняттями «вибір», «обмеженість вибору», пояснити існування обмеженості; навчити вирішувати проблеми вибору; виховувати відповідальність, самостійність
Б	26	Правила поведінки	Формувати у дітей культуру поведінки у

	споживача	громадських місцях (торгівельних, розважальних, закладах харчування тощо); виховувати повагу до працівників, що обслуговують споживачів	
	27	Моніторинг рівня знань	Оцінити стан і тенденції рівня сформованості економічних компетенції дітей для подальшої корекції
<i>IV БЛОК «Гроші. Сімейний бюджет»</i>			
	28	Для чого людям потрібні гроші? Як виникли гроші?	Дати дітям уявлення про гроші, пояснити сутність цього поняття та значення для життя людей; ознайомити з історією виникнення грошей; формувати уявлення про те, що праця людей та її результати оплачуються грошима
	29	Національні гроші, їх номінали	Розширити уявлення про грошові одиниці України, їх номінали; вчити розрізняти номінали грошей
	30	Гроші інших країн. Як здійснити обмін валют?	Ознайомити з грошовими одиницями інших країн – валютою; пояснити, для чого потрібен та як здійснити обмін валют
	31	Бюджет сім'ї. З чого він складається? Потреби і можливості сім'ї	Познайомити дітей із поняттям «сімейний бюджет», з його складовими; вчити, що бюджет слід розподіляти так, щоб грошей вистачало не тільки на задоволення життєво важливих потреб, а й інших потреб
Квітень	32	Доходи та витрати сім'ї	формуванню уявлення про доходи та витрати сім'ї; заходи щодо заощадження грошей через енергозбереження; дати поняття про те, що за умови відповідального ставлення до витрат грошей з сімейного бюджету всіх членів сім'ї, можна отримати дохід
	33	Моніторинг рівня знань	Оцінити стан і тенденції рівня сформованості економічних компетенції дітей для подальшої корекції
<i>V БЛОК «Реклама і бізнес»</i>			

	34	Для чого потрібна реклама? Види реклами	Познайомити дітей з поняттям «реклама», її видами, історією виникнення; учити розуміти інформацію, яку несе реклама
	35	Вчимось обирати товари і послуги за допомогою реклами	Розвивати вміння орієнтуватись у світі товарів та послуг за допомогою реклами; вчити критично оцінювати інформацію, одержану з реклами
Травень	36	Що таке бізнес? Як можна створити свій бізнес?	Дати дітям уявлення про бізнес, підприємництво; пояснити, як люди можуть створити свою справу і які ресурси їм для цього потрібні; показати значення розвитку бізнесу для покращення добробуту сім'ї, держави
	37	Види бізнесу.	Ознайомити дітей з видами підприємницької діяльності (торгівля, надання послуг, сільське господарство, виробництво товарів), їх особливостями, ризиком у веденні бізнесу
	38	Ділові якості людини. Діловий етикет	Формувати уявлення дітей про бізнесмена (підприємця) як чесну та працьовиту людину; дати поняття про ділові якості бізнесмена та ознайомити з основними правилами ділового етикету
	39	Відкриваємо власну справу та створюємо рекламу	Показати дітям ланцюжок дій людини, яка прагне створити свою справу; розвивати вміння виділяти головні ознаки товару, створюючи рекламу; вчити рекламувати товар
	40	Моніторинг рівня знань	Оцінити стан і тенденції рівня сформованості економічних компетенції дітей для подальшої корекції

Циклограма контролю
за рівнем сформованості економічних компетенцій
у дітей старшого дошкільного віку

Блоки	Дата контролю				
I блок	жовтень				
II блок		грудень			
III блок			лютий		
IV блок				квітень	
V блок					травень

3. Моніторинг сформованості економічних компетенцій дитини

Проблема економічного виховання дошкільників досить складна і неоднозначна. Адже економічне виховання дітей – це процес взаємодії дорослого й дитини, спрямований на засвоєння доступних віку елементарних економічних понять, формування моральних почуттів і морально-економічних якостей, необхідних для успішної економічної діяльності, розвитку інтересу до економічної сфери життя, формування навичок соціально-економічної поведінки.

Із подальшим глибшим вивченням питання економічного виховання дітей проблема моніторингу і діагностики залишається однією з актуальних проблем. У сучасних умовах моніторинг як комплекс процедур зі спостереження, поточного оцінювання перетворень керованого об'єкта і спрямування цих перетворень на досягнення заданих параметрів розвитку об'єкта, є одним із найбільш оптимальних методів вивчення й аналізу інформації про перебіг освітніх процесів, про практичні результати заходів стимулювання й регулювання розвивальної діяльності. Моніторинг дозволяє педагогу зрозуміти, чи у правильному напрямі він здійснює свою діяльність. Цей метод надає можливість оптимізувати процес індивідуального розвитку, забезпечити реальне визначення результатів розвитку, виховання та навчання та, керуючись обраними критеріями, звести до мінімуму помилки в оцінюванні сформованої компетентності дитини.

Головна мета моніторингу – отримати не стільки якісно нові результати, скільки оперативну інформацію про реальний стан і тенденції змін у дитини для корекції освітньо-виховного процесу з економіки.

Як будь-який педагогічний процес, моніторинг має свої етапи.

Етапи моніторингу

№ з/п	Назва етапу	Зміст етапу
1	Підготовчи й	Постановка мети, встановлення термінів проведення, визначення об'єкта, вивчення

		відповідної документації
2	Практичний	Збір інформації: бесіди, тестування, дидактичні ігри, робота з коректурними таблицями, з художніми творами, з ілюстративним матеріалом, розв'язання проблемних ситуацій тощо
3	Аналітичний	Аналіз та систематизація отриманої інформації, розробка рекомендацій і пропозицій щодо подальшої роботи, формування висновків

Під час проведення моніторингового обстеження важливо підтримувати атмосферу довіри, доброзичливості: не виявляти незадоволення неправильними діями дитини, не вказувати на помилки, не виносити оцінних суджень, частіше говорити дитині слова заохочення. Тривалість індивідуального обстеження не повинна перевищувати 15-20 хвилин у старшому дошкільному віці.

Існує велика кількість методів педагогічного моніторингу. Під час розробки моніторингової діагностики сформованості економічних компетенції дитини та відбору засобів моніторингу враховано економічність та надійність методик, їх відповідність віковим особливостям дітей і можливість їх включення в розвивально-виховний процес дошкільного закладу. Як основні методи, що дозволяють виявити рівень сформованості економічних компетенції дитини, пропонуємо такі: бесіди, дидактичні ігри, вирішення економічних проблемних ситуацій, тестові завдання тощо.

Обов'язковою умовою успішного проведення моніторингу є перехід педагога з позиції того, хто навчає, до позиції людини, яка проводить діагностику, метою якої є отримання достовірних даних про рівень сформованості економічних знань, умінь і навичок дитини. Працюючи над моніторинговим дослідженням, педагогові доведеться оволодіти експертними навичками та проводити діагностику протягом року після

засвоєння кожного блоку. Це дасть змогу педагогу переживати разом з вихованцями досягнення і поразки, відкриття та неоднозначності. І, що вкрай важливо, розширити рамки своєї педагогічної діяльності. Але предметом аналізу та оцінки педагога мають бути не лише кінцеві результати, продукти діяльності, а й зусилля, вкладенні дошкільником у свої досягнення.

Також треба відзначити, що аналізуючи показники критеріїв, не можна спиратися лише на власний досвід, власні уявлення про те чи інше явище економічної дійсності. Потрібно дослухатись до обґрунтування вибору дитини: можливо, її погляд на певний параметр аналізу також є правильним.

Моніторингові завдання, пропоновані в цьому посібнику, розраховані на дітей старшого дошкільного віку. Вони не лише дозволять провести діагностику, а й сприятимуть розвитку дітей. Завдання враховують вікові можливості та базуються на вже накопиченому досвіді дітей. Пропонований додатковий матеріал полегшить проведення практичного етапу моніторингу сформованості економічних компетенції дитини.

Для того, щоб відстежити реальний стан якісних показників кожної дитини та групи в цілому, пропонуємо проводити моніторингову діагностику по завершенню вивчення кожного з п'яти блоків орієнтовного перспективного планування. Структуру моніторингу складають 5 блоків, що відповідають темам орієнтовного блочно-тематичного планування:

- «Потреби. Ресурси. Блага»
- «Праця людей. Професії»
- «Товари і послуги. Вибір»
- «Гроші. Сімейний бюджет»
- «Бізнес і реклама».

Це дасть змогу реально оцінити стан і тенденції рівня сформованості економічних компетенції дітей для подальшої корекції.

Результати моніторингу кожної дитини заносяться до протоколу оцінки рівня сформованості економічних компетенції дитини старшого дошкільного віку. Показники умовно розподілено на п'ять рівнів, що є оптимальним для

диференційованого аналізування компетентності дитини. Шкала оцінювання містить від 0 до 0,4 бала.

Весь діагностичний інструментарій розроблений в ігровій формі. Попри значний обсяг моніторингових завдань, обстеження дітей не займе багато часу. Для ефективного використання часу низку спостережень можна проводити упродовж дня, у природних для дітей умовах – під час прогулянок, самостійної діяльності тощо. Проаналізувавши відповіді результати діяльності дітей, педагог має виставити бал за кожне виконане завдання і обчислити загальний бал, тобто додати усі отримані дитиною бали за один блок обстеження. Знаючи загальний бал, визначається індивідуальний рівень сформованості економічної компетенції кожної дитини. Загальні бали дитини за кожен блок вносяться до зведеного протоколу моніторингу економічних компетенцій дитини. Для визначення рівня сформованості економічної компетенції з усіх блоків для конкретної дитини потрібно підрахувати загальний бал у горизонтальному стовпчику. Для визначення рівня сформованості економічної компетенції конкретного блоку усієї групи дітей потрібно підрахувати загальний бал у вертикальному стовпчику. З метою проведення самоаналізу та саморегуляції діяльності педагога визначається фактична кількість та відсоткова частка дітей, які показали той чи інший рівень сформованості економічних компетенцій. Відсоткова частка обчислюється за формулою: $\text{ФКД} : \text{ЗКО} \times 100$, де ФКД – фактична кількість дітей, які показали цей рівень; ЗКО – загальна кількість обстежених дітей.

Розроблена система моніторингу дозволить якісно та оперативно оцінювати динаміку формування економічної компетенції дитини старшого дошкільного віку, а також ефективність освітньо-виховної роботи з основ економічної культури.

Протокол оцінки рівня сформованості економічних компетенцій дитини

Блок I «Потреби. Ресурси. Блага»

ПІБ дитини _____

Група _____ Дата _____

Інструкція: відповідь дитини оцінюється в балах, відповідний бал обводиться і вираховується загальна кількість балів. Правильна та обґрунтована відповідь оцінюється у 0,4 бала, неповна, з допущеними помилками відповідь оцінюється у 0,2 бала. Відсутність відповіді – 0 балів.

№ з/п	Інструментарій	Відповіді дитини	Оцінка, бал		
			0,4	0,2	0
1	- Як ти розумієш слово «потреби»?		0,4	0,2	0
2	Дидактична гра «Обери потрібні речі»		0,4	0,2	0
3	Гра «Потреби бувають різні»		0,4	0,2	0
4	Робота з коректурною таблицею «Хто є раціональним споживачем?»		0,4	0,2	0
5	Логічна гра «Що кому потрібно?»		0,4	0,2	0
6	Робота з художнім твором (укр.. нар. казка «Колобок») - Які ресурси використані для виготовлення Колобка»		0,4	0,2	0
7	- Що таке «блага»?		0,4	0,2	0
8	- Як можна зберегти природні ресурси?		0,4	0,2	0
9	- Які природні ресурси має наше місто?		0,4	0,2	0
10	Дидактична гра «Чим багата наша Україна?»		0,4	0,2	0
Загальна кількість балів					

(4 - 3,5) – 4 бали – компетенція сформована в повній мірі

(3 – 2,5) – 3 бали - компетенція сформована в достатній мірі

(2 - 1,5) – 2 бали - компетенція сформована посередньо

(1 – 0,5) – 1 бал - компетенція сформована мінімально

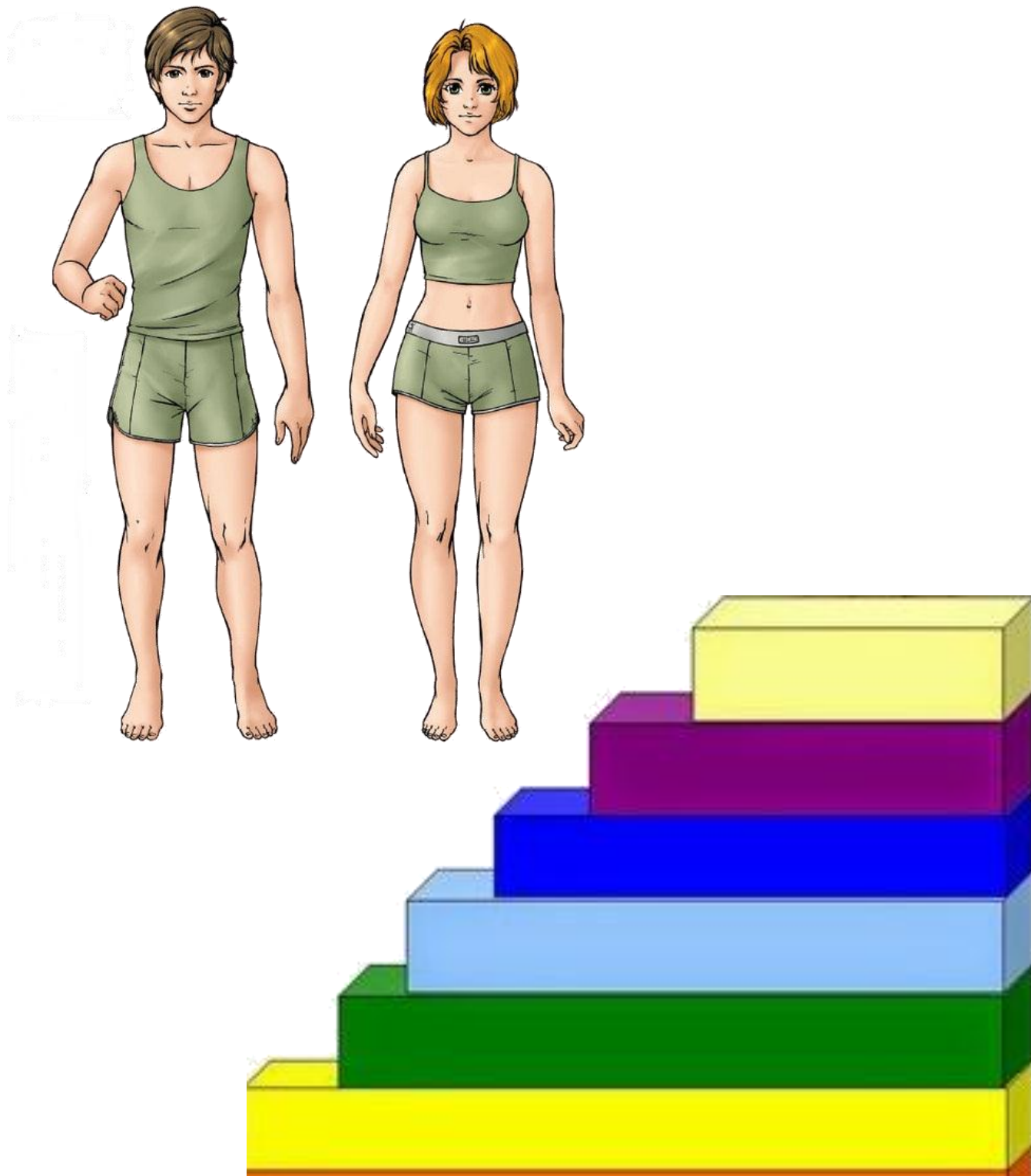
0 балів – компетенція не сформована

Інструментарій до блоку «Потреби. Ресурси. Блага»

Дидактична гра «Обери потрібні речі»

Вихователь демонструє зображення людини. та картки із зображенням необхідних їй речей: одяг, їжа, взуття, житло, іграшки, прикраси, меблі тощо.

Картки треба розкласти за ступенем важливості потреб для людини.

©2008AL.COM

Дидактична гра «Потреби бувають різні»

Вихователь викладає перед дитиною зображення різних потреб (потреба в їжі, потреба в творчості, потреба у взутті, потреба у спілкуванні, потреба в навчанні, потреба в любові та піклуванні). Дитина сигналізує карткою певного кольору, до якого виду потреб – матеріальних (червона картка), соціальних (синя картка), духовних (зелена картка) - належить названий приклад.

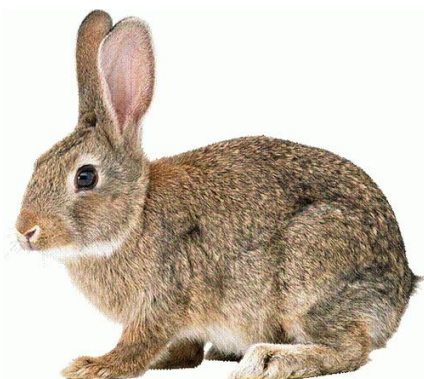
Робота з коректурною таблицею «Хто є раціональним споживачем?»

Вихователь пропонує дитині знайти та обвести олівцем зеленого кольору малюнки в таблиці, на яких зображено ощадливе ставлення до речей, ресурсів.

Логічна гра «Що кому потрібно?»

Дитині пропонується з'єднати попарно малюнки з зображенням тварин та рослин з малюнками, що зображують їх потреби.

Робота з художнім твором (укр. нар. казка «Колобок»)

Вихователь пропонує дитині пригадати казку «Колобок» і назвати, які ресурси були використані для виготовлення колобка. (Трудові: бабусина праця; капітальні: піч, кухоль для води, деко; природні: борошно, сіль, вода).

Дидактична гра «Чим багата наша Україна?»

Дитині пропонується на карту України викласти малюнки – зображення тих ресурсів, якими, на її думку, багата Україна.

Протокол оцінки рівня сформованості економічних компетенцій дитини

Блок II «Праця. Професії людей»

ПІБ дитини _____

Група _____ Дата _____

Інструкція: відповідь дитини оцінюється в балах, відповідний бал обводиться і вираховується загальна кількість балів. Правильна та обґрунтована відповідь оцінюється у 0,4 бала, неповна, з допущеними помилками відповідь оцінюється у 0,2 бала. Відсутність відповіді – 0 балів.

№ з/п	Інструментарій	Відповіді дитини	Оцінка, бал		
1	- Для чого людина працює?		0,4	0,2	0
2	- Порівняй працю вдома і на роботі. Що спільного? Що відмінного?		0,4	0,2	0
3	Дидактична гра «Розділи обов'язки між членами сім'ї»		0,4	0,2	0
4	- Що ти можеш зробити вдома? В дитсадку?		0,4	0,2	0
5	Робота з ілюстративним матеріалом «У світі професій»		0,4	0,2	0
6	Логічна гра «Що кому потрібно для роботи?»		0,4	0,2	0
7	- Розкажи про професії своїх батьків		0,4	0,2	0
8	- Назви прилади, які допомагають полегшити працю людей різних професій		0,4	0,2	0
9	Робота з картою міста «Які підприємства є в Кам'янці-Подільському?»		0,4	0,2	0
10	Дидактична гра «Чим багата наша Україна?»		0,4	0,2	0
Загальна кількість балів					

(4 - 3,5) – 4 бали – компетенція сформована в повній мірі

(3 – 2,5) – 3 бали - компетенція сформована в достатній мірі

(2 - 1,5) – 2 бали - компетенція сформована посередньо

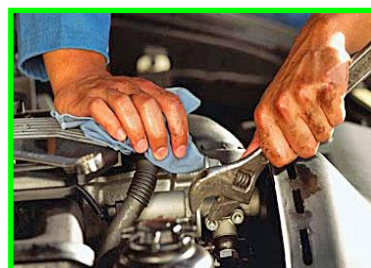
(1 – 0,5) – 1 бал - компетенція сформована мінімально

0 балів – компетенція не сформована

Інструментарій до блоку «Праця. Професії людей»

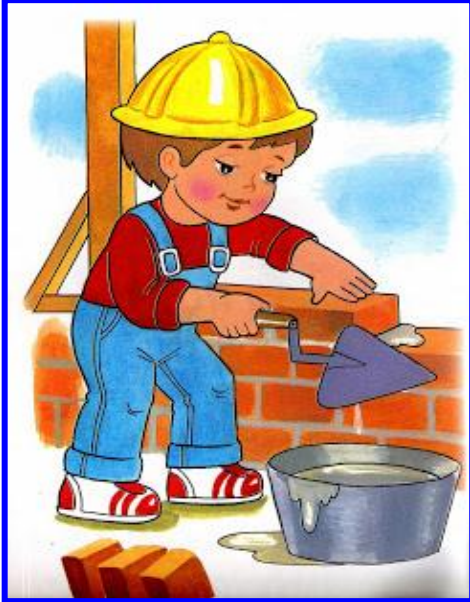
Дидактична гра «Поділи обов'язки між членами сім'ї»

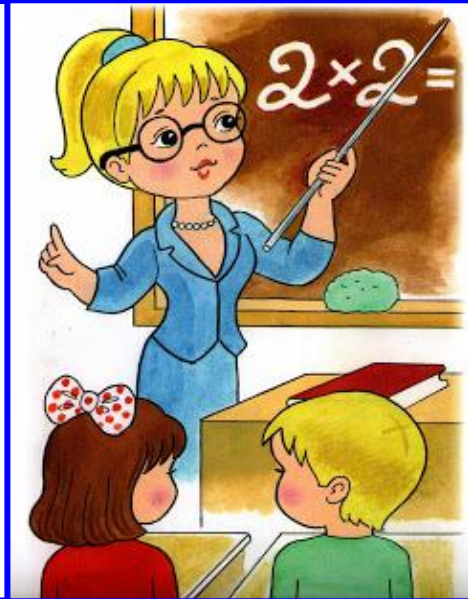
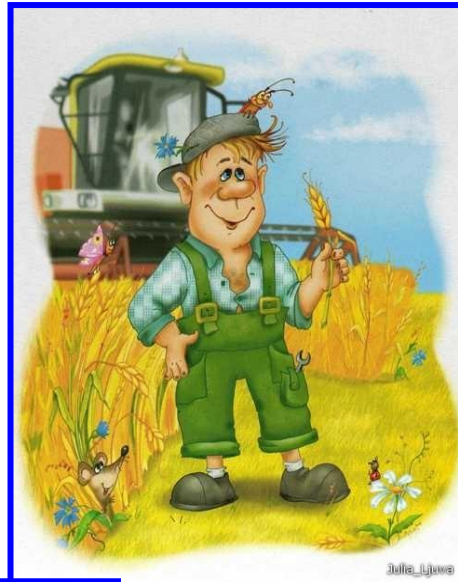
Дитині пропонується зробити поділ праці між членами сім'ї: до зображення кожного члена сім'ї дібрати зображення його обов'язків.

Робота з ілюстративним матеріалом

Дитина повинна назвати представників професій, зображених на малюнках (10 малюнків: кухар, вчитель, будівельник, лікар, швачка, поліцейський, пожежник, перукар, музикант).

Дидактична гра «Що кому потрібно для роботи?»

До зображення людини певної професії дитина повинна дібрати малюнки із зображенням потрібних їй інструментів, атрибутів, знарядь праці, обладнання тощо.

Ліки

Ваги

Фарби

Підручники

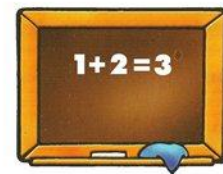
Стетоскоп

Продукти

Пензлики

Шкільна дошка

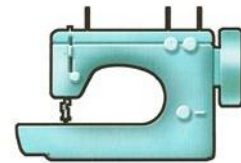
Тягач

Ополоник

Пожежна машина

Швейна машинка

Колесо

Каструля

Пожежний рукав

Тканина, ножиці

Зернові

Овочі

Дім, що будують

Шпатель

Вчитель

Художник

Фермер

Повар

Лікар

Будівельник

Пожежник

Шофер

Швея

Продавець

Протокол оцінки рівня сформованості економічних компетенцій дитини

Блок III «Товари і послуги»

ПІБ дитини _____

Група _____ Дата _____

Інструкція: відповідь дитини оцінюється в балах, відповідний бал обводиться і вираховується загальна кількість балів. Правильна та обґрунтована відповідь оцінюється у 0,4 бала, неповна, з допущеними помилками відповідь оцінюється у 0,2 бала. Відсутність відповіді – 0 балів.

№ з/п	Інструментарій	Відповіді дитини	Оцінка, бал		
1	- Що таке товар? Для чого він потрібен? Де можна його придбати?		0,4	0,2	0
2	Дидактична гра «Розклади товар у магазині»		0,4	0,2	0
3	Дидактична гра «Що спочатку, а що потім?»		0,4	0,2	0
4	- Для чого нам потрібні послуги? Де ми можемо їх отримати?		0,4	0,2	0
5	Робота з коректурною таблицею «Товар чи послуга?»		0,4	0,2	0
6	Дидактична гра «Оціни товар»		0,4	0,2	0
7	- Для чого потрібні житлово-комунальні послуги?		0,4	0,2	0
8	Тестові завдання «Обери правильну відповідь»		0,4	0,2	0
9	Розв'язання проблемної ситуації «Зроби свій вибір»		0,4	0,2	0
10	Дидактична гра «Робимо покупки в магазині»		0,4	0,2	0
Загальна кількість балів					

(4 - 3,5) – 4 бали – компетенція сформована в повній мірі

(3 – 2,5) – 3 бали - компетенція сформована в достатній мірі

(2 - 1,5) – 2 бали - компетенція сформована посередньо

(1 – 0,5) – 1 бал - компетенція сформована мінімально

0 балів – компетенція не сформована

Інструментарій до блоку «Товари і послуги. Вибір»

Дидактична гра «Розмісти товар у магазині»

Дитині пропонується розмістити на верхніх полицях магазину продовольчі товари, на нижніх полицях – промислові товари.

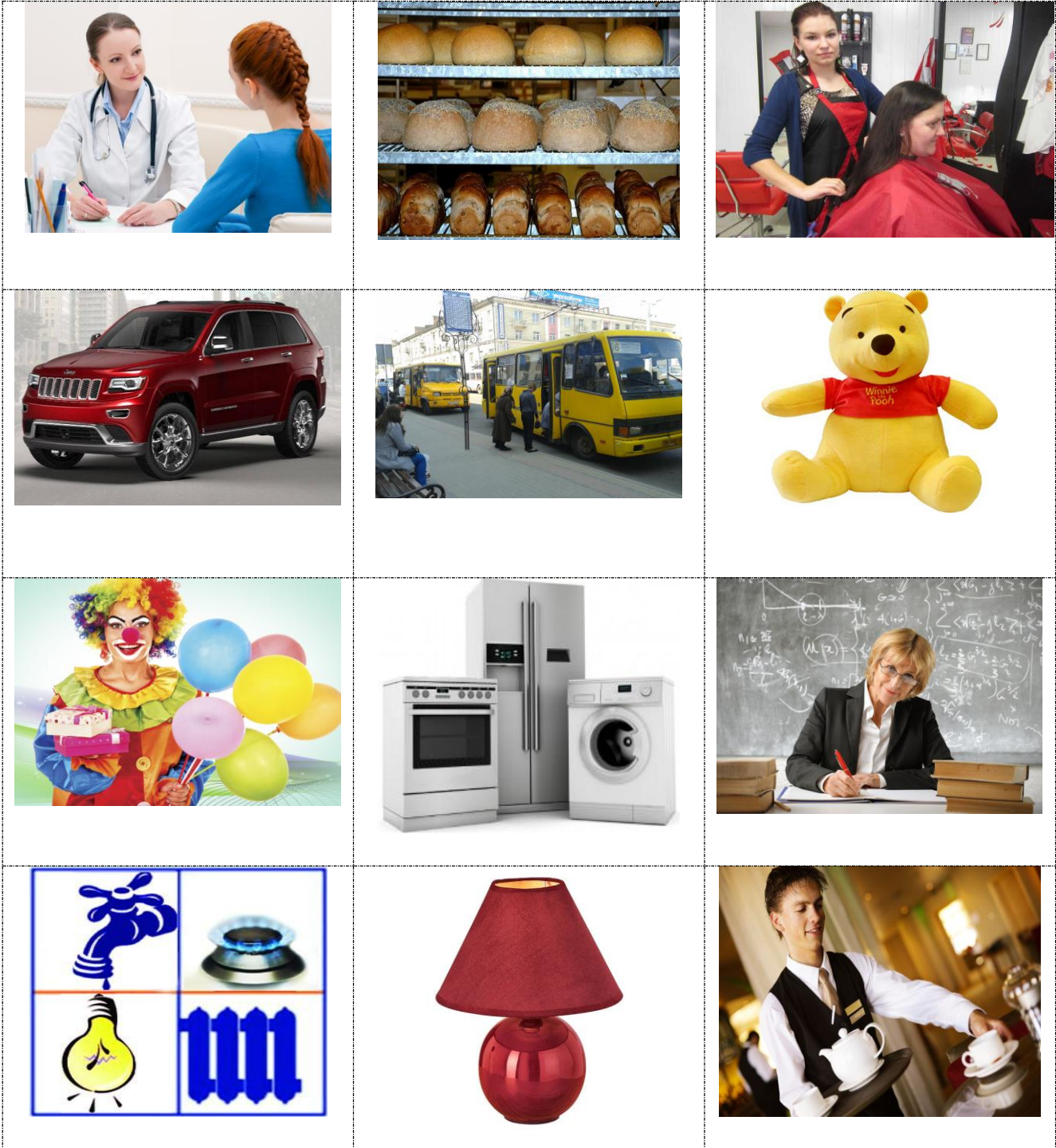
Дидактична гра «Що спочатку, а що потім?»

Перед дитиною картки із зображенням циклу виготовлення товару (молока) на виробництві. Дитина повинна розмістити картки у послідовності – від початкового етапу одержання молока до завершального – товар на полиці магазину.

Робота з коректурною таблицею «Товар чи послуга?»

Дитині пропонується накрити зображення товарів кружечками зеленого кольору, а зображення послуг – кружечками жовтого кольору. Пояснити свій вибір.

Дидактична гра «Оціни товар»

Вихователь пропонує дитині оцінити грошовою одиницею товар, зважаючи на його якість та кількість.

Тестові завдання «Обери правильну відповідь»

Вихователь пропонує дитині обрати правильний приклад поведінки із двох пропонованих варіантів.

А) У магазині:

1) У магазині хлопчик взяв товар і вийшов, не заплативши за нього.

2) Зайшовши в магазин, хлопчик вибрав товар, заплатив гроші і подякував за обслуговування.

Б) У транспорті:

1) Не чекаючи поки усі пасажери вийдуть з автобуса, хлопчик почав заходити в транспортний засіб.

2) Дівчинка в автобусі поступилась місцем старенькій бабусі і на зупинці вийшла, тримаючись за

поручні.

В) У кафе:

1) Зайнявши місця за столом у кафе, сім'я спокійно чекала офіціанта.

2) Сім'я прийшла в кафе і діти почали бігати поміж столиками, кричати, гратися.

Розв'язання проблемної ситуації «Зроби свій вибір»

Вихователь пропонує дитині зробити свій вибір у наступній ситуації: батьки пропонують тобі в магазині вибрати іграшки на суму 50 гривень. Ти можеш взяти або машинку (ляльку) і пазли, або конструктор. Що обереш ти? Дві іграшки чи одну? Чи важко було зробити вибір? Чому?

Гра «Робимо покупки»

Дитина отримує гроші-фішки (до 10 гривень). В крамниці є різні товари з зазначеною ціною. Дитина має самостійно оглянути товар та зробити вибір: що вона може і хоче купити, що необхідно і кому знадобиться ця річ.

Ціна
5 грн

Ціна
3 грн

Ціна
3 грн

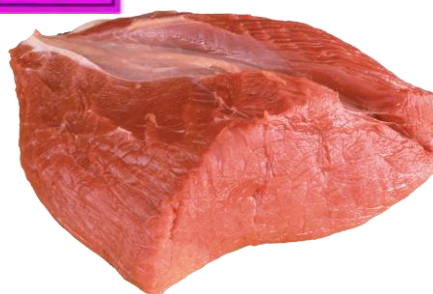
Ціна
6 грн

Ціна
8 грн

Ціна
6 грн

Ціна
3 грн

Ціна
5 грн

Протокол оцінки рівня сформованості економічних компетенцій дитини

Блок IV «Гроші. Сімейний бюджет»

ПІБ дитини _____

Група _____ Дата _____

Інструкція: відповідь дитини оцінюється в балах, відповідний бал обводиться і вираховується загальна кількість балів. Правильна та обґрунтована відповідь оцінюється у 0,4 бала, неповна, з допущеними помилками відповідь оцінюється у 0,2 бала. Відсутність відповіді – 0 балів.

№ з/п	Інструментарій	Відповіді дитини	Оцінка, бал		
1	- Для чого людям потрібні гроші? Які предмети колись служили грошми?		0,4	0,2	0
2	Дидактична гра «Знайди українські гроші»		0,4	0,2	0
3	- Звідки в сім'ї з'являються гроші? Що може придбати сім'я за зароблені гроші?		0,4	0,2	0
4	Дидактична гра «Потреби сім'ї»		0,4	0,2	0
5	Гра-діаграма «Плануємо бюджет сім'ї»		0,4	0,2	0
6	Мультимедійна гра «Де що можемо купити?»		0,4	0,2	0
7	- Яким чином можна отримати в бюджет сім'ї додаткові гроші?		0,4	0,2	0
8	Розв'язання проблемної ситуації «Як заощадити гроші?»		0,4	0,2	0
9	Робота з художнім твором (казка Ш. Перро «Кіт у чоботях»)		0,4	0,2	0
10	Дидактична гра «Дохід - витрата»		0,4	0,2	0
Загальна кількість балів					

(4 - 3,5) – 4 бали – компетенція сформована в повній мірі

(3 – 2,5) – 3 бали - компетенція сформована в достатній мірі

(2 - 1,5) – 2 бали - компетенція сформована посередньо

(1 – 0,5) – 1 бал - компетенція сформована мінімально

0 балів – компетенція не сформована

Інструментарій до блоку «Гроші. Сімейний бюджет»

Дидактична гра «Знайди українські гроші»

Дитині пропонується серед зображень грошей знайти українські гривні різних номіналів.

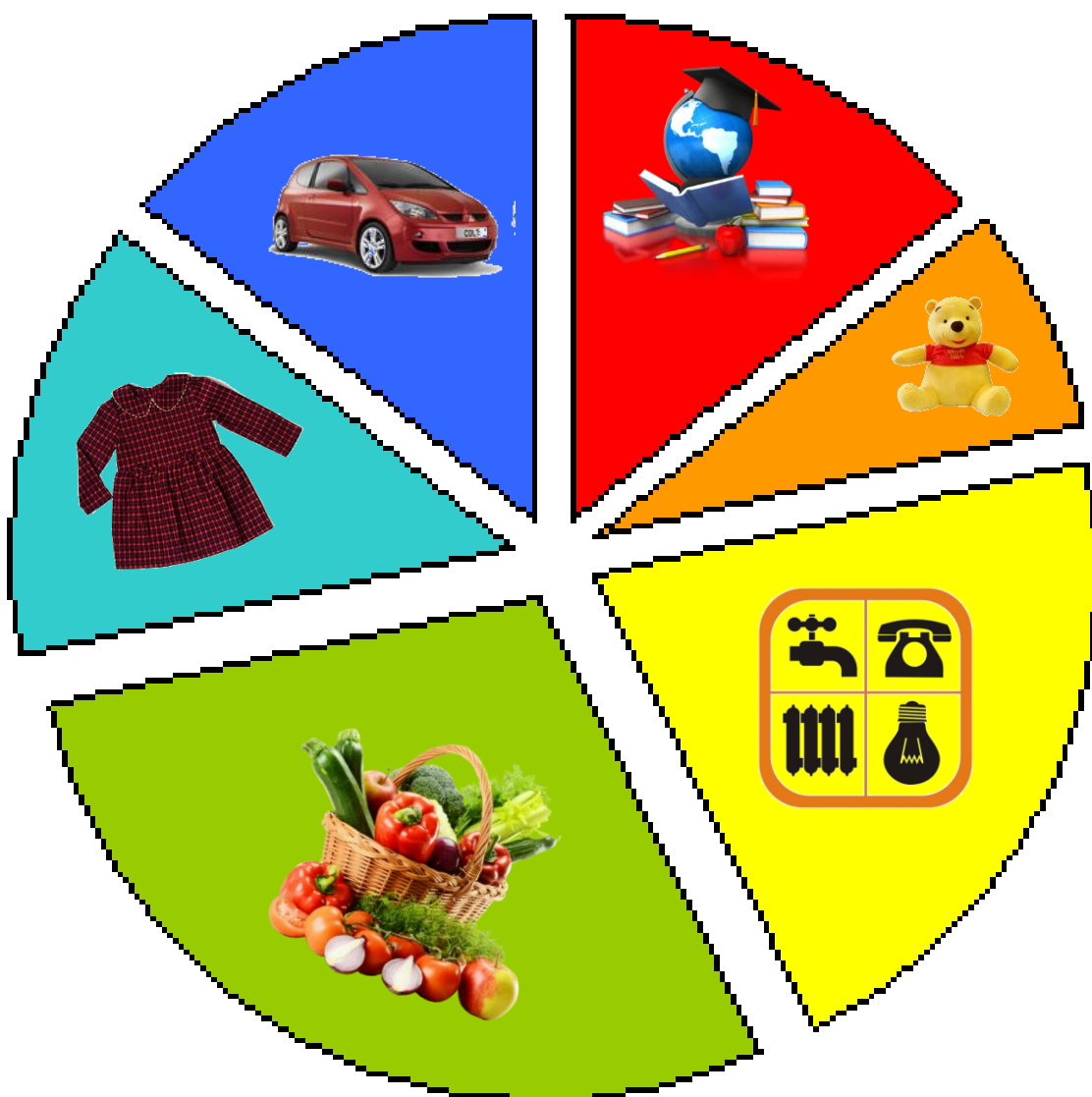
Дидактична гра «Потреби сім'ї»

Вихователь пропонує дитині розглянути картки із зображенням різних потреб. Серед них обрати ті, які є першочерговими потребами сім'ї. Пояснити свій вибір. Що є другорядними потребами?

Гра – схема «Плануємо бюджет сім'ї»

Вихователь пропонує дитині із сегментів різної величини (із зображенням різних потреб) скласти круг, в якому б відображався пропорційний поділ витрат на різні потреби. Сегменти із однаковими зображеннями потреб можуть мати різну величину (вужчі, ширші). Зображення на сегментах: їжа, житлово-комунальні послуги, одяг, навчання, розваги, інші потреби.

Дидактична гра «Де що можемо купити?»»

Перед дитиною картки, що зображують певну крамницю. Вихователь повідомляє, що хтось переплутав усі товари, просить дитину допомогти і помістити товар до потрібної крамниці. Вихователь дає дитині маленькі картки із зображенням товарів та пропонує їх розкласти зверху карток - «крамниць», де, на їх думку, вони можуть продаватись.

Розв'язання проблемної ситуації «Як заощадити гроші?»

Вихователь пропонує дитині подумати над наступною ситуацією: хлопчик дуже хотів великого конструктора LEGO, але в його батьків не вистачало коштів на його придбання. Тато з мамою запропонували сину самому зібрати кошти на конструктор, заощаджуючи. Як ти порадиш хлопчику заощаджувати?

Робота з художнім твором (казка Ш. Перро «Кіт у чоботях»)

Вихователь пропонує дитині пригадати казку та дати відповідь на запитання, спираючись на її сюжет та героїв:

- Що означає бути багатим?
- Чи завжди багатство може вимірюватись грішми, речами?
- Чим ще може бути багата людина?

Дидактична гра «Дохід - витрата»

Вихователь пропонує дитині визначити та просигналізувати відповідною карткою, чи є назване доходом (синя картка) або витратою сім'ї (червона картка). Дитина повинна пояснити свій вибір.

Тато отримав зарплату. Мама захворіла. Виграли в лотерею. Втратили гаманець. Продали частину урожаю помідорів. Знайшли 20 гривень. Порвалися штани. Заплатили за воду. Купили кавун. Продали кавун з городу.

Протокол оцінки рівня сформованості економічних компетенцій дитини

Блок V «Реклама і бізнес»

ПІБ дитини _____

Група _____ Дата _____

Інструкція: відповідь дитини оцінюється в балах, відповідний бал обводиться і вираховується загальна кількість балів. Правильна та обґрунтована відповідь оцінюється у 0,4 бала, неповна, з допущеними помилками відповідь оцінюється у 0,2 бала. Відсутність відповіді – 0 балів.

№ з/п	Інструментарій	Відповіді дитини	Оцінка, бал		
1	- Що означає слово реклама? Для чого потрібна реклама?		0,4	0,2	0
2	Робота з художнім твором (вірш «Реклама» В.Рубана)		0,4	0,2	0
3	Гра «Який товар обереш ти?»		0,4	0,2	0
4	- Чи завжди потрібно вірити рекламі? Чому?		0,4	0,2	0
5	Художньо-естетична діяльність «Реклама для нашого дитсадка»		0,4	0,2	0
6	- Як ти розумієш слово бізнес?		0,4	0,2	0
7	- Як називають людину, яка має свою справу? Якою за характером має бути ця людина?		0,4	0,2	0
8	Дидактична гра «Знайди бізнесмена на малюнку»		0,4	0,2	0
9	Творча гра «Якби я був бізнесменом...»		0,4	0,2	0
10	Дидактична гра «Що потрібно бізнесмену?»		0,4	0,2	0
Загальна кількість балів					

(4 - 3,5) – 4 бали – компетенція сформована в повній мірі

(3 – 2,5) – 3 бали - компетенція сформована в достатній мірі

(2 - 1,5) – 2 бали - компетенція сформована посередньо

(1 – 0,5) – 1 бал - компетенція сформована мінімально

0 балів – компетенція не сформована

Інструментарій до блоку «Бізнес та реклама»

Робота з художнім твором (вірш «Реклама» В.Рубана)

Вихователь пропонує дитині послухати вірш В.Рубана «Реклама» та відповісти на запитання:

- Де можна знайти рекламу?

В.Рубан

РЕКЛАМА

Хто підкаже, що купити,

Де знайти потрібну річ?

Допоможе нам реклама,

Що не спить і день, і ніч.

На парканах, на вітринах,

На екранах, на машинах,

У тролейбусі й метро –

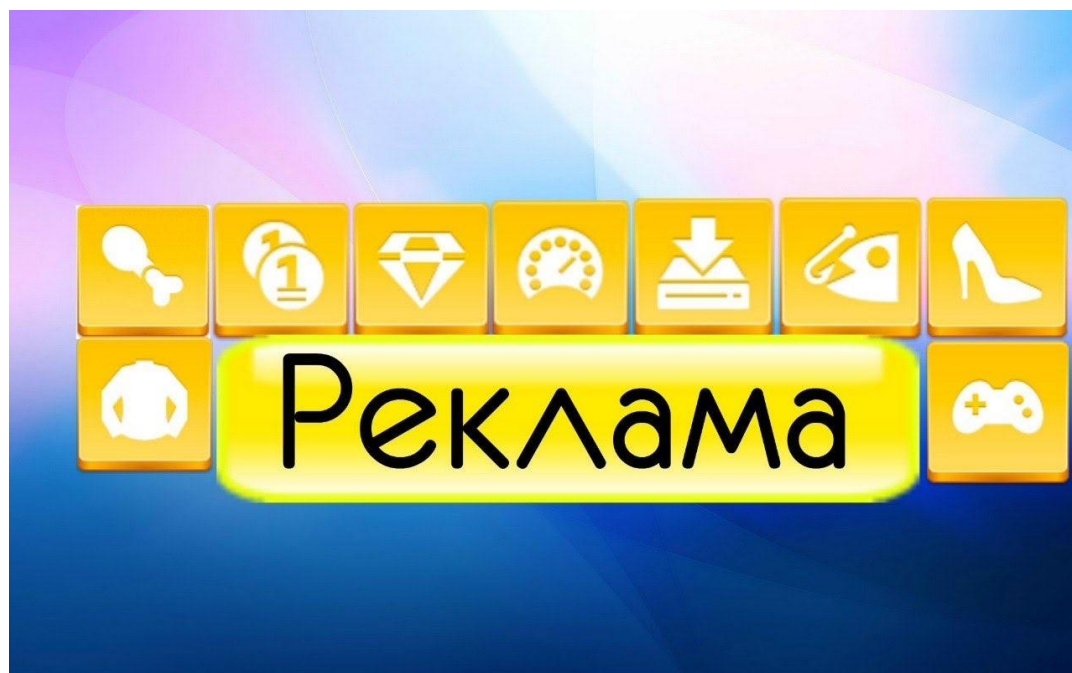
Нас запрошують бюро.

Ідїть, ідїть, летїть, бїжїть,

Наш товар хутчїш купїть.

Бо тепер, як не кажїть,

Без реклами важко жїть!

Гра «Який товар обереш ти?»

Дитині пропонується розглянути рекламний флаєр, прослухати аудіо запис реклами, переглянути рекламний відеоролик, в яких йдеться про однотипні товари (наприклад, сік від різних виробників). Після цього дитина має обрати один товар та пояснити, чому вона зробила такий вибір. Яка реклама найбільше сподобалась?

Дидактична гра «Знайди бізнесмена на малюнку»

Дитині пропонується із декількох зображень людей, одягнених у різних стилях, обрати ту, яка, на її погляд, може бути бізнесменом. Пояснити свій вибір.

Дидактична гра «Що потрібно бізнесмену?»

Вихователь демонструє дитині зображення бізнесмена та пропонує дібрати предметні картки із зображенням потрібних йому атрибутів, знарядь праці, обладнання тощо.

Творча гра «Якби я був бізнесменом...»

Вихователь пропонує дитині уявити себе бізнесменом та розповісти про свій бізнес.

Використана література

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. — К.: Видавництво, 2012. – 26 с.
2. Гавриш Н.В., Іванова А.В. Гра-стратегія як засіб формування творчої особистості // Дошк. виховання. – 2004. – № 1. – С. 8 – 10.
3. Грама Н.Г. Педагогічний вплив як засіб навчання дітей економічної грамоти // Наука і освіта. – 2001. – № 5. – С. 25 – 28.
4. Грама Н.Г. Формування економічної грамотності у дітей дошкільного віку: Монографія. – Одеса, 1997. – 216 с.
5. Григоренко Г., Жадан Р.. Виховуємо раціонального споживача // Дошкільне виховання. - 2012. - № 1. - С. 16-19 .
6. Григоренко Г, Жадан Р. Щоб навчати треба знати : методичні рекомендації з формування основ споживчої культури // Дошкільне виховання . - 2013. - № 8. - С. 26-31.
7. Іванова А.В. Економічний досвід – старшим дошкільнятам // Дошкільне виховання. – 2006. – №7. – С. 22 – 25.
8. Іванова А.В. Педагогічний огляд проблеми економічного виховання дошкільників // Наукова молодь: Матеріали І Міжнар. наук.-практ. конф. – Луганськ: Знання, 2006. – С. 43 – 45.
9. Іванова А.В. Первинний економічний досвід як засіб економічної соціалізації старших дошкільників // Вісник ЛНПУ ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2006. – №4 (99). – С.102 – 108.
10. Іванова А.В. Як допомогти дитині здобути первинний економічний досвід // Освіта Донбасу. – 2005. – №2 (109). – С.47– 51.
11. Карабаєва І. Моніторинг якості дошкільної освіти: зясовуємо ключові поняття // Вихователь-методист дошкіль. закл.. - 2015. - № 11. - С. 4-14.

12. Кладієва Е., Гармаш І., Зюкіна Г. Коректурні таблиці як засіб економічного виховання дошкільників // Вихователь-методист дошкіль. закл.. - 2014. - № 10. - С. 32-38.
13. Кладієва Е.А., Михайличенко Т.П., Сазонова А.В. Формування первинного економічного досвіду старших дошкільників. – Донецьк. – 2008. – 200 с.
14. Корнєєва Н. Перші кроки в економіку // Палітра педагога. – 2003. – № 1. – С. 8 – 13
15. Котова Л. Організовуємо моніторинг сформованості основних компетенцій дошкільників // Вихователь-методист дошкіль. закл.. - 2015. - № 11. - С. 15-24.
16. Кривошия Н. Малятам про економіку // Дошк. виховання. – 1997. – № 1. – С. 26 – 27.
17. Кузь Г. Моніторинг як інструмент забезпечення якості освіти: індивідуальні освітні маршрути // Вихователь-методист дошкіль. закл.. - 2016. - № 8. - С. 12-19.
18. Михайличенко Т., Зюкіна Г., Гармаш І. Рання профорієнтація дошкільників засобами економічного виховання // Вихователь-методист дошкіль. закл.. - 2014. - № 3. - С. 40-47
19. Моніторинг основних компетенцій дітей старшого дошкільного віку / Автори-укладачі: Кривоніс М.Л., Дроботій О.Л. – ТОВ «Ранок», 2013. – 96 с.
20. Москаленко В.В. Економічна соціалізація особистості // Практ. психологія та соц. робота. – 2005. – № 8. – С. 1 – 10.
21. Низковська О. Соціально-економічній освіті - новий подих // Дошкільне виховання. - 2016. - № 3. - С. 6-8
22. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт»
23. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільля»

24. Сазонова А. Економічне виховання дітей старшого дошкільного віку // Вихователь-методист дошкільного закладу. - 2009. - № 4. - С. 49-60
25. Сасова И.А. Экономическое воспитание детей в семье. – М.: Знание, 1989. – 45 с.
26. Сverdlova I. Формування економічної досвідченості дошкільників засобами гри // Вихователь-методист дошкіль. закл.. - 2013. - № 1. - С. 54-64.
27. Сулімова С., Сокиринська Н. Соціально-фінансова освіта: успішний досвід // Дошкільне виховання. - 2016. - № 4. - С. 9-11
28. Черешнюк О., Артуоз О. Соціальна і фінансова освіта: починаємо вже в дошкільному закладі // Вихователь-методист дошкільного закладу. - 2016. - № 3. - С. 4-7;
- Черешнюк О., О. Артуоз, В. Кирган Економіка для дошкільників // Вихователь-методист дошкільного закладу. - 2016. - № 3. - С. 8-14. -
Додаток: Перспективний план занять з економіки для дітей старшого дошкільного віку. - С. 12 -14.
30. Шатова А.Д. Чи потрібне і навіщо дошкільнику економічне виховання // Дошкільне виховання.– 2005. – № 8 – С. 46 – 49.
31. Шитманюк В. В., О. С. Шевчук Економічне виховання дошкільників: Система роботи з економічного виховання зі старшими дошкільнятами // Дошкільний навчальний заклад. - 2007. - № 5. - С. 2-20;
32. Багаченко О. Сучасні інноваційні технології у вихованні економічної культури дошкільнят // інтернет-ресурс <http://sichneva2016.jimdo.com>